

Tematický okruh osobnostní a sociální výchovy
MEZILIDSKÉ VZTAHY

**Lekce
7.1**

POZNÁVÁME, URČUJEME A DODRŽUJEME ZÁKLADNÍ PRAVIDLA CHOVÁNÍ VE TŘÍDĚ A VE ŠKOLE

Michal Dubec

OSV

Mgr. Michal Dubec

**POZNÁVÁME, URČUJEME A DODRŽUJEME
ZÁKLADNÍ PRAVIDLA CHOVÁNÍ
VE TŘÍDĚ A VE ŠKOLE**

Tematický okruh osobnostní a sociální výchovy

Mezilidské vztahy

Lekce 7.1

Vydalo občanské sdružení Projekt Odyssea

Katusická 712, 197 00, Praha 9

www.odyssea.cz

Počet stran: 78

Vydání 1., 2007

Obrázek na obálce a v textu: © Mgr. Anna Pekárková

© Projekt Odyssea, 2007

ISBN 978-80-87145-15-9

OBSAH:

1	Úvod.....	4
1.1	Smysl lekce	4
1.2	Struktura lekce	5
1.3	Úvodní otázky pro učitele i žáky	6
1.4	Očekávaný výstup lekce.....	7
1.5	Témata a cíle lekce.....	7
2	Jak realizovat tuto lekci.....	8
2.1	TÉMA A - Jednotlivé principy práce s pravidly ve třídě pro učitele, jejichž použití v praxi usnadňuje dosažení níže uvedených cílů.....	8
2.1.1	Cíle	8
2.1.2	Praktická teorie	8
2.1.3	Doporučený postup	33
2.1.4	Evaluace	33
2.1.5	Seznam aktivit.....	34
3	Použitá a doporučená literatura	37
4	Podrobný popis vybraných aktivit	38
	A.1 Cíle a pravidla.....	39
	A.2 Valihrach	43
	A.3 Pravidlo pláče	46
	Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea A.4 Revize pravidel.....	47
	A.4 Revize pravidel.....	48
	A.5 Byl(a) bych rád(a), kdyby ve třídě všichni mohli	51
	A.6 Čtverec z lana	56
	A.7 Elektrický plot	56
	A.8 Brod	56
	A.9 Dopravní zácpa	57
	A.10 Uzlování.....	58
	A.11 Živá abeceda	59
	A.12 Manažerů	60
	A.13 Počítám s tvou pomocí	61

A.14 Dotkl ses mne	62
A.15 Vlastní a cizí chyby	63
A.16 Achillova pata.....	64
A.17 Cizí hněv.....	65
A.18 Můj kamarád.....	66
A.19 Co o tobě vím?.....	67
F.1 Co už všechno víme o koni	69
G.1 Aktivita: Novinář a kritik.....	75
G.2 Tričko.....	77

1 ÚVOD

1.1 SMYSL LEKCE

Vážení kolegové,
tento text vznikl jako pomůcka pro učitelské sbory, které chtějí týmově zpracovat osobnostní a sociální výchovu do svého školního vzdělávacího programu a do běžné praxe své školy. Smyslem textu je především:

1. Usnadnit učitelům orientaci v základních pojmech, tématech a cílech osobnostní a sociální výchovy (dále jen OSV).
2. Nabídnout ukázky konkrétních postupů a konkrétních aktivit, které je možno využít ve školní výuce OSV.

Lekce OSV jsou vytvořeny jako *průřezové*. Znamená to, že nejsou rozpracovány pro konkrétní ročník nebo předmět. Rozhodnutí o tom, která témata a které cíle bude škola realizovat v jakém ročníku nebo předmětu, zůstává vždy na konkrétní škole. Lekce by měla být realizována průběžně napříč předměty díky spolupráci celého učitelského sboru. Navíc by měla být obohacena dalšími nápady a zkušenostmi učitelů z dané školy.

Studiu konkrétní lekce by měla předcházet celoškolská diskuse o tom, které osobnostní vlastnosti a sociální dovednosti svých žáků chce škola rozvíjet především.

Doporučujeme, aby učitelé z konkrétní školy nejdříve společně prostudovali, prodiskutovali a naplánovali do ŠVP pouze ty lekce, které odpovídají celoškolským prioritám. Ostatní lekce mohou například používat jen ti učitelé, kteří se specializují na příslušná témata.

Věříme, že Vám text pomůže při hledání právě té Vaší cesty k OSV!

Projekt Odyssea, tým projektu „Zavádění OSV do ŠVP“, 2006-2007

**Máme zájem o Vaše nápady a připomínky k této lekci.
Budeme moc rádi, když nám je pošlete na adresu:**

lekce@odyssea.cz

1.2 STRUKTURA LEKCE

Na začátku, v podkapitole *1.3 Úvodní otázky pro učitele i žáky*, stručně přibližujeme čtenářům hlavní témata lekce.

V podkapitole *1.4 Očekávaný výstup lekce* naleznete přesné znění očekávaného výstupu osobnostní a sociální výchovy, ke kterému byla tato lekce vypracována. Jedná se o cílovou vlastnost osobnosti žáka nebo o sociální dovednost žáka, kterou se snažíme rozvíjet.

Podkapitola *1.5 Témata a cíle lekce* obsahuje seznam dílčích dosažitelných cílů, které odpovídají očekávanému výstupu lekce. Dílčí cíle jsou uspořádány do témat označených písmeny A, B, C ...

V kapitole *2 Jak realizovat tuto lekci* naleznete informace o tom, jak můžeme během vyučování naplňovat dílčí cíle OSV. Kapitola 2 je uspořádána podle jednotlivých témat této lekce. Každé téma obsahuje podkapitoly:

- Cíle
- Praktická teorie
- Doporučený postup
- Evaluace
- Seznam aktivit

V kapitole *3 Použitá a doporučená literatura* naleznete přesné informace o zdrojové literatuře.

Poslední kapitola *4 Podrobný popis vybraných aktivit* obsahuje podrobnější popis vybraných aktivit, na které odkazujeme v kapitole 2 (v kapitole 2 naleznete pouze stručnou charakteristiku aktivit).

UPOZORNĚNÍ 1: Cíle lekce je samozřejmě možno naplňovat i mnoha dalšími aktivitami, které v lekci nejsou zmíněny. Výběr konkrétních aktivit a jejich úprava pro danou skupinu a věk žáků je vždy v rukou učitele. Doporučujeme pracovat s lekcí tvořivě.

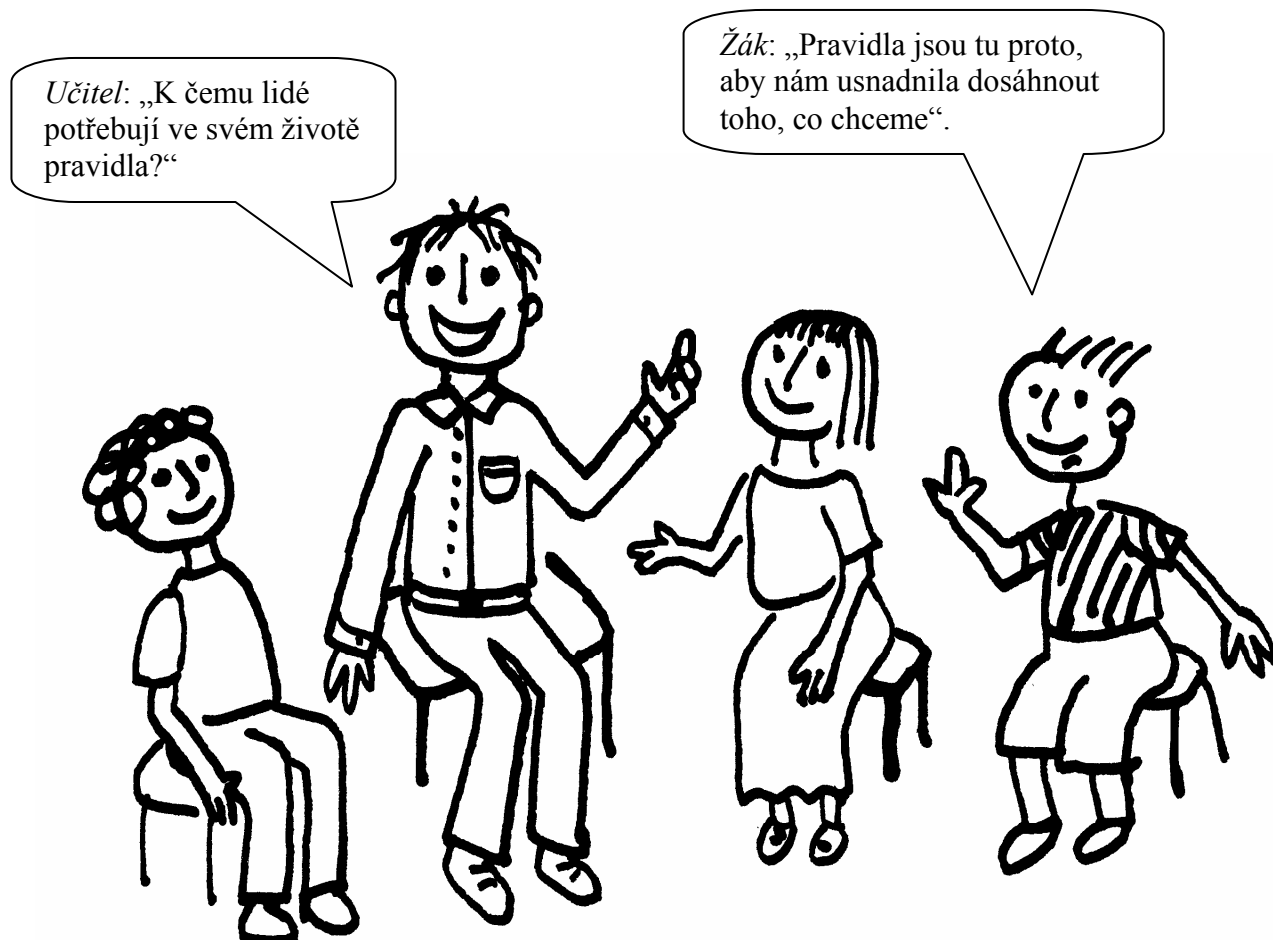
UPOZORNĚNÍ 2: Důležitým předpokladem pro práci učitele s lekcí OSV je osobní účastnická zkušenost učitele s prožitkovými metodami vzdělávání a postupné ovládnutí těchto metod (plánování cílů, výběr a úprava aktivit, uvádění aktivit, provádění reflexe se žáky, řešení nestandardních situací, sebereflexe učitele...). Vřele proto doporučujeme průběžné vzdělávání a výcvik v této oblasti.

1.3 ÚVODNÍ OTÁZKY PRO UČITELE I ŽÁKY

Následující otázky zaměřují pozornost na témata této lekce. Umožňují vybavit si vlastní zkušenosti s danou problematikou. Pomáhají objevit smysl a užitek rozvíjených dovedností.

Pokud si na otázky sami odpovíme, můžeme je s porozuměním položit svým žákům při realizaci této lekce ve vyučování.

- Co pomáhá fungování pravidel ve třídě?
- Co je možné dělat, když společně dohodnutá pravidla ve třídě nefungují?
- Mohou lidé chtít dodržovat pravidla?
- Jak se mohou žáci podílet na formulování pravidel?
- Proč jsou tu pravidla?
- Kdy mají pravidla smysl?

1.4 OČEKÁVANÝ VÝSTUP LEKCE

Žák rozumí tomu, proč jsou ve škole a ve třídě nějaká pravidla. Umí se účinně chovat ve chvíli, kdy někdo společná pravidla porušuje a jemu to vadí. Dále zná důsledky toho, když sám některé pravidlo poruší.

1.5 TÉMATA A CÍLE LEKCE

Téma pravidel ve třídě je komplexní. Naplnění jednotlivých cílů této lekce záleží především na způsobu, jakým se s pravidly pracuje. Tento způsob v sobě zahrnuje několik rovin: stanovování pravidel; práce s dodržováním a porušováním stanovených pravidel a práce se sankcemi za nedodržování dohodnutých pravidel. Proto jsme se rozhodli tuto lekci strukturovat tak, že jsou zde nejprve uvedeny základní principy práce s pravidly, které vedou k cílům této lekce a které může učitel při své práci využít. Aby bylo možné tyto principy v práci se žáky použít, jsou u nich vždy uvedena praktická cvičení, která vedou k jejich naplňování.

TÉMA A – Postupy práce s pravidly, jejichž použití usnadňuje dosažení níže uvedených cílů.

(Pro praktické užití těchto principů práce s pravidly jsou v zásobníku aktivit této lekce uvedeny aktivity. Tyto činnosti vedou k naplňování myšlenek jednotlivých principů).

Cíle lekce:

- Žák pojmenovává smysl pravidel v životě.
- Žák zná jednotlivá pravidla ve třídě a ve škole.
- Žák zhodnotí smysl pravidel ve třídě.
- Žák si vyzkouší chování, které je použitelné ve chvílích, kdy někdo porušuje dohodnutá pravidla a jemu to vadí.
- Žák zažije situace, ve kterých pravidla nefungují, a na základě této zkušenosti navrhne a prosadí funkční pravidla.
- Žák zná důsledky porušení společně dohodnutých pravidel.

2 JAK REALIZOVAT TUTO LEKCI

2.1 TÉMA A - JEDNOTLIVÉ PRINCIPY PRÁCE S PRAVIDLY VE TŘÍDĚ PRO UČITELE, JEJICHŽ POUŽITÍ V PRAXI USNADŇUJE DOSAŽENÍ NÍŽE UVEDENÝCH CÍLŮ.

2.1.1 Cíle

- Žák pojmenovává smysl pravidel v životě.
- Žák zná jednotlivá pravidla ve třídě a ve škole.
- Žák zhodnotí smysl pravidel ve třídě.
- Žák si vyzkouší chování, které je použitelné ve chvílích, kdy někdo porušuje dohodnutá pravidla a jemu to vadí.
- Žák zažije situace, ve kterých pravidla nefungují, a na základě této zkušenosti navrhne a prosadí funkční pravidla.
- Žák zná důsledky porušení společně dohodnutých pravidel.

2.1.2 Praktická teorie

- Proč jsou tu pravidla?
Pravidla umožňují lidem účinné dosahování jejich cílů. Jsou tu proto, abychom dokázali dosahovat svých cílů bez poškozování práv druhých lidí. Stejně tak chrání nás, aby druzí lidé nepoškozovali nás při dosahování svých osobních cílů. Lidé svých cílů dokáží samozřejmě dosahovat i bez pravidel. Pravidla jsou tu proto, že umožňují společné soužití s lidmi, kteří mohou mít cíle stejné, ale často i protichůdné než my. Pokud tedy žijeme ve společnosti lidí, nevyhneme se pravidlům. Níže uvádíme, jak je možné s principem „pravidla nám ukládají naše cíle“ pracovat se žáky.

• Jak tedy předkládat žákům pravidla školy, tak aby pro ně byla přijatelná?

V každé škole se pracuje s nějakými pravidly. Obecně platí, že se lidé raději řídí pravidly, na jejichž tvorbě se mohli podílet, než těmi, které nemohli ovlivnit. Ve školách ovšem fungují rovněž pravidla, která jsou daná posláním škol či obecnými požadavky na bezpečnost žáků. Na formulaci těchto pravidel se žáci často nepodílejí. Některá z nich přímo nesouvisí s jejich potřebami. Vzniká tedy problém, jak žákům tato pravidla předkládat a co je možné udělat proto, aby je akceptovali?

Pravidla školy by měla vyjadřovat hlavní cíle školy. Seznamování žáků s těmito pravidly je možné udělat tak, že nezačneme pravidly, ale cíli. Mají-li pravidla fungovat, měli by žáci znát jednotlivé cíle, kterým pravidla dávají smysl. Pokud pravidlo cíl nemá, je z něj pravidlo pro pravidlo. Žáci v něm nevidí smysl a častěji se odmítají podle něho chovat. Pokud začneme seznámením s cíli, je větší šance, že žáci porozumí smyslu pravidel.

Určitý problém může představovat to, že některé cíle instituce - školy se nemusí překrývat s cíli individuálními - žákovskými.

Vezměme si například pravidlo: „Do třídy chodíme v přezůvkách“. Toto pravidlo je možné sdělit také následujícím způsobem: Naším cílem je mít ve škole čisté prostředí s minimem bakterií a špíny. Zároveň bychom byli rádi, aby pokud možno nikdo nebyl obtěžován zápachem potu ze zapařených bot. Proto máme ve škol zavedeno pravidlo, že se přezouváme. Toto pravidlo platí pro všechny žáky i učitele naší školy, co vy na to? Tento způsob sdělení, ze kterého je jasný cíl daného pravidla, je většinou individuálně přijatelnější, než pouhé sdělení pravidla.

Lze namítnout, že cíle některých pravidel, jsou na první pohled jasné. Tak proč je vysvětlovat? Účinná mezilidská komunikace je založená mimo jiné na minimalizaci nepochopení, které je často dané obecností toho, o čem mluvíme. Druzí lidé si pak „dověští“, co jsme vlastně chtěli říci. Sdělení toho, jaké cíle dané školní pravidlo sleduje, se snaží toto věštění minimalizovat. Jde o to, aby žáci měli šanci porozumět kontextům.

• Jak pracovat s pravidly soužití v rámci třídy?

Kromě „školních“ pravidel, platných pro všechny žáky školy, často vznikají ještě pravidla soužití žáků ve třídě. Tato pravidla by měla vznikat na základě potřeb žáků. Aby byla třídní pravidla skutečně pravidly žáků, je možné postupovat tak, že iniciujeme jejich tvorbu, ale samotnou aktivitu necháváme na žácích /konkrétně viz dále/.

Je-li někde delší dobu pohromadě skupina lidí, zákonitě se dostaví potřeba nějakých pravidel. Soužití žáků ve třídě začne narážet na problémy: začnou se oslovovat způsobem, který některým z nich vadí; skáčou si během hodiny do řeči; berou si věci navzájem bez dovolení ... . Objevují-li se takové situace, je čas pro tvorbu pravidel.

Tvorba pravidel potom vypadá tak, že vedeme žáky k tomu, aby pojmenovali, s čím jsou nespokojeni. Zde má učitel úlohu toho, kdo klade otázky, umožňující žákům pojmenovat problém, na který narážejí /viz aktivita: „Valihrach“/.

Dalším možným způsobem je „umělé“ navození situací, ve kterých žáci na základě vlastní zkušenosti dojdou k tomu, že pro jejich zvládnutí potřebují pravidla. Zde lze použít v podstatě jakékoliv aktivity, ve kterých žáci dávají společně něco dohromady. Níže uvedené aktivity nepokrývají všechna témata, kterých se mohou týkat pravidla ve třídě. Jde pouze o reprezentativní výběr.

*Hry, ze kterých se dají dobře
vyvodit pravidla pro spolupráci:*

- A.6 Čtverec z lana
- A.7 Elektrický plot
- A.8 Brod
- A.9 Dopravní zácpa
- A.10 Uzlování
- A.11 Živá abeceda
- A.12 Manažeři

*Hry, ze kterých se dají dobře
vyvodit pravidla pro soužití
ve třídě:*

- A.13 Počítám s tvou pomocí
- A.14 Dotkl ses mne
- A.15 Vlastní a cizí chyby
- A.16 Achillova pata
- A.17 Cizí hněv
- A.18 Můj kamarád
- A.19 Co o tobě vím?

• Jak formulovat pravidla?

■ Konkrétně

Pravidla by měla být formulována konkrétně. Konkrétnost umožňuje pochopení toho, na jaké chování má mít pravidlo vliv. Jsou-li pravidla formulována v obecné rovině, neumožňují toto porozumění. Žáci potom nevědí, co mají dělat.

■ Příklady:

- Chováme se k sobě hezky.

Toto pravidlo nepopisuje chování, na které má mít vliv. Pod pojmem „hezky“ si každý může představit, co chce.

- Pokud někdo mluví, neskáči mu do řeči.

Toto pravidlo neříká, co mám dělat, když někdo mluví.

Dvě níže uvedená pravidla jsou formulována tak, že přesně popisují, co mají žáci dělat.

- Oslovujeme se křestním jménem nebo vyžádanou přezdívkou.
- Když mluví někdo jiný, tak mlčím.

Pravidla by tedy vždy měla být formulována tak, aby jasně vyjadřovala, jaké chování zakazují, nebo naopak vyžadují. Obecná pravidla: „Chováme se k sobě hezky.“ je možné zkonkretizovat tak, že si položíme otázku: „Jak se to projevuje v našem chování?“. Na základě této otázky vždy dojdeme k většímu počtu konkrétních projevů.

V našem případě se to, že se chováme k sobě ve třídě hezky, může projevit například takto:

- Oslovujeme se křestními jmény.
- Neskáčíme si do řeči.
- Nabízíme si navzájem pomoc.
- Když nám vadí, jak se někdo chová, dáme mu zpětnou vazbu.

Z těchto projevů potom vybíráme to, co nám (žákům) připadá pro život v jejich třídě nejvíce důležité. Přestože by bylo možné vybrat patrně všechny odrážky, případně ještě vymyslet další projevy, přimlouváme se, z níže popsaných důvodů, za omezení tohoto výběru.

- ◆ Další způsob konkretizace obecnějších pravidel jsou věty, které říká ten, kdo pravidlo dodržuje.

Případně je u některých pravidel možné uvést věty, které použijí, když dané pravidlo někdo v naší třídě poruší (viz. příklad se skákáním do řeči). Velmi doporučujeme věty u pravidel uvádět zejména na prvním stupni základních škol.

Ukázka toho, jak mohou vypadat pravidla uvedená spolu s větami:

Když mi vadí, jak se ke mě někdo chová, hned mu to řeknu:

Tomáši, nedělej to.

Kláro, vadí mi to, nedělej to.

Když si chci od někoho něco půjčit, požádám ho o to:

Petře, můžu si, prosím, od tebe půjčit kružítko?

Jarmilo, půjčíš mi, prosím, oranžovou pastelku?

Pokud někdo ve třídě mluví, mlčím:

(Když mi někdo skočí do řeči, řeknu mu to.)

Pepo, skočil jsi mi do řeči.

Žaneto, přerušila jsi mne.

- ◆ Formulovat pravidla pozitivně, nebo negativně?

Podle některých výzkumů v oblasti lidské komunikace se na pozitivně formulované příkazy „lépe slyší“ než na negativní¹. Z tohoto důvodu je lépe formulovat pravidla pozitivně: „Když si chci něco od někoho půjčit, tak se zeptám“ než negativně: „Nepůjčujeme si věci druhých, dokud se nezeptáme“. Některá pravidla se ovšem dají pozitivně formulovat jen stěží. Týká se to například pravidel, která zakazují užívání alkoholu, cigaret a drog na území školy.

- ◆ Kolik by mělo být ve třídě pravidel?

Mají-li mít pravidla vliv na chování žáků, nemělo by jich být mnoho.

Velké množství doporučení, jak se chovat, či nechovat je často kontraproduktivní. Za efektivní považujeme cca 1-5 konkrétních pravidel ve třídě.

---

¹ Vybíral, Z. 2005. *Psychologie lidské komunikace*. Praha, Portál.

Velký počet pravidel je nevýhodný zejména z následujících dvou důvodů:

- Stoupá pravděpodobnost, že s jejich dodržováním a porušováním nebudeme moci jako učitelé pracovat. „Žádané“ chování nebudeme posilovat a na zeslabování „nežádaného“ chování rovněž nebudeme mít vliv.
- Roste pravděpodobnost, že si je samotní žáci nebudou schopni osvojit.

● Co může pomoci fungování pravidel ve třídě?

- Správcovství jednotlivých pravidel

K pravidlům ve třídě je možné nominovat jejich správce. Těmito správci je vždy skupina žáků, která se zejména stará o dodržování pravidla, které mají na starosti. V případě, že ve třídě toto pravidlo někdo poruší, měli by s tím správci pravidla něco dělat. Co s tím mají dělat, je možné nacvičit v modelových situacích (viz aktivita: Pravidlo pláče) nebo mohou použít věty uvedené u jednotlivých pravidel (viz ukázka v části věnované tomu, jak formulovat pravidla).

Správcovství jednotlivých pravidel je možné zařídit následujícím způsobem. Poté, co dáme základní pravidla se žáky dohromady, se zeptáme, jak bychom mohli společně podpořit jejich fungování? Při položení této otázky ve třídách většinou zazní: „Dohodnout si tresty za jejich nefungování“. Znalost sankcí za porušení některých základních pravidel může skutečně jejich fungování pomoci (viz symetrický způsob řešení porušování pravidla se žákem, krok číslo 3). Pokud mezi nápady na podporu fungování pravidel nápad s tím, že se o ně bude někdo starat, nezazní, může ho učitel přinést sám. Jeho praktická realizace potom vypadá tak, že můžeme dát žákům vybrat, o které pravidlo chtějí pečovat. Pečovat o pravidlo znamená sám se ho snažit dodržovat a ve chvíli, kdy ho někdo poruší, na to reagovat (jak reagovat viz praktická teorie níže). Jednotliví správci pravidel by měli k pravidlu, které si vybrali, připsat své jméno.

- Hraní situací, ve kterých nefunguje dohodnuté pravidlo, a některý z žáků, kterému to vadí, s tím něco dělá.

Předehrání situací, ve kterých někdo fungování pravidla poruší a žáci s tím mají něco dělat, je patrně nejefektivnějším způsobem, jak vybavit žáky dovednostmi pro řešení situací nefungování dohodnutých pravidel ve třídě. Podrobný postup, jak je možné tímto způsobem s dohodnutými pravidly pracovat, naleznete v seznamu aktivit této lekce pod názvem: „Pravidlo pláče“.

■ Oceňování za dodržování pravidel

Často si všímáme situací, kdy pravidla nefungují a často je komentujeme. Stejně důležité je všimnout si a komentovat situace, ve kterých pravidla fungují. Přimlouváme se za to, dělat to popisným jazykem, který je konkrétní. Díky jeho používání žáci přesně vědí, ke kterému chování se učitel vyjadřuje. Oceněním vyjadřuje své uznání ke konkrétní činnosti žáka(ů), v tomto případě k dodržování pravidla.

Příklady:

- Vidím, že dnes nejsou na zemi žádné papírky, takže můžeme jít hned na oběd.
- Dnes mi udělalo velkou radost, že jsme si neskákali do řeči.
- Vlád'o, líbilo se mi, že jsi upozornil Žanetu na to, že ti skočila do řeči.
- Potěšilo mě, jak jste se dnes hezky chovali.

Poslední příklad je z hlediska zpevnění chování pomocí ocenění nepoužitelný, protože žáci nevědí, co konkrétně učitele potěšilo. Tím nemyslíme, že by učitel nemohl podobné věty použít. Přimlouváme se ale spíše za věty používající popisný jazyk, neboť šance posilování daného chování je zde mnohem vyšší.

■ Upozorňování na nefungování pravidel

Upozorňování na nefungování pravidel by ideálně mělo probíhat hned při prvním výskytu tohoto chování. Pokud nefunguje nějaké společně dohodnuté a známé pravidlo a nikdo na to neupozorní, stává se toto chování novou „nepsanou normou“. Máme například ve třídě dohodnuté pravidlo: „Když mluví někdo jiný, tak mlčím“. Dříve nebo později nastane chvíle, kdy začne mluvit několik žáků přes sebe. Pokud na to nikdo neupozorní, brzy si ve třídě budou do řeči skákat takřka všichni. Navíc bude tento stav většinou žáků vnímán tak, že dohodnutá pravidla se porušují. Samozřejmě vždy záleží na kontextu. V některých situacích by učitel nedělal „nic jiného“, než upozorňoval na nefungování pravidel. Zde je jistě na zvážení, jakým způsobem budeme na porušování pravidel reagovat. Obecně však platí výše zmíněná zákonitost: pokud na nějaké chování nereagujeme, stává se brzy „nepsanou normou“, podle které se potom chová většina žáků, a je velmi těžké s tím cokoliv dělat. Jakým způsobem je mnohdy na nefungování pravidel upozorňovat viz Symetrický způsob řešení porušování pravidla se žákem.

■ Formulování práv žáků:

Pravidla ve škole většinou vyjadřují různé povinnosti žáků. Kromě povinností má každý žák rovněž některá práva. Má-li se člověk chovat podle nějakých pravidel, je dobré, když ví, jaká má současně práva. Měl by znát, jaké věci jsou mu naopak plánovitě umožněny. Zkušenost je taková, že žáci většinou svá práva „znají velmi dobře“. Přesto se domníváme, že formulování práv žáka je nezbytnou součástí práce s pravidly ve třídě.

Některá práva žáků je možné opět formulovat společně s nimi (viz aktivita: „Byl(a) bych rád(a), kdyby ve třídě všichni mohli“). Práva žáků mohou vypadat například takto:

Každý žák naší školy může:

- Průběžně se u učitelů informovat o tom, co už umí a na co by se podle vyučujících jednotlivých předmětů měl zaměřit v jejich předmětech.
- Požádat kohokoliv z dospělých lidí ve škole o to, jestli by si s ním nepopovídal o čemkoliv, o čem by žák chtěl mluvit.
- Požádat kohokoliv z učitelů ve škole o to, jestli by mu mohli pomoci se zvládnutím nějaké části učiva (Učitel může žáka odkázat na jiného učitele, v případě, že se na danou problematiku necítí být odborníkem)

/jde pouze o ilustrativní ukázkou, nikoliv kompletní soubor pravidel/.

■ Kampaně na podporu jednotlivých pravidel

Velmi účinným způsobem při práci s pravidly je pořádání „kampaní“ na podporu jednotlivých pravidel. Kampaní zde rozumíme kratší časové období, během kterého se zaměříme na fungování jednoho pravidla. Na začátku kampaně stojí nějaké pravidlo, na které se prostřednictvím kampaně chceme zaměřit. Důvodem pro pořádání kampaně může být potřeba třídy (nefunguje nám to a to pravidlo) nebo potřeba učitelů, kteří v nějaké třídě narážejí opakovaně na nefungování některého pravidla.

Průběh kampaně

- Na počátku kampaně stojí pravidlo, na které se chceme zaměřit. Toto pravidlo by mělo splňovat to, že ho všichni žáci znají a že je někde na viditelném místě napsané.
- Kampaně spočívá v tom, že se s žáky dohodneme, že se po nějakou dobu (například 1 měsíc) na fungování tohoto pravidla zaměříme. Zaměření znamená to, že se po uvedenou dobu budeme snažit podle daného pravidla chovat,

občas budeme reflektovat, jak nám toto pravidlo funguje, případně budeme vymýšlet, jak zlepšit jeho fungování.

- Na konci tohoto období by mělo proběhnout společné zhodnocení toho, jak nám pravidlo fungovalo.

Předpoklady kampaní:

U pořádání kampaní je nutným předpokladem pobavit se se žáky o tom, jak se chovat ve chvílích, kdy někdo dané pravidlo poruší.

Pokud chceme, aby žáci skutečně ve chvílích porušování pravidla dokázali účinně reagovat, je vhodné s nimi uspořádat aktivitu typu: „Pravidlo pláče“, ve které si žáci přímo vyzkoušejí, jak se chovat ve chvílích nefungování daného pravidla.

Trénink chování v těchto situacích je patrně nejúčinnějším způsobem, jak napomoci tomu, že pravidla budou skutečně fungovat.

U kampaní je velmi účinné, pokud se na nich podílí v ideálním případě všichni učitelé, kteří se třídou přicházejí do styku. V praxi to znamená, že všichni učitelé se během svého působení v této třídě zaměřují na práci s tímto pravidlem. Pokud někdo pravidlo poruší, dávají mu zpětnou vazbu a dále to s ním řeší (viz. postup při opakovaném porušování dohodnutého pravidla). Pokud pravidlo funguje, oceňují jeho dodržování (viz. oceňování za dodržování pravidel).

■ Pravidla platí i pro učitele

Pro učitele platí v rámci školy řada pravidel daných zákonem a výkonem tohoto povolání. Perspektivě žáků ovšem tato pravidla unikají, čemuž se nelze, díky jejich odlišným zkušenostem daným věkem, divit. Chceme-li, aby žáci měli možnost zažít, že pravidla fungují i pro učitele, nemá smysl jim ústně sdělovat, že za ně máme odpovědnost a dodržujeme řadu dalších „dospěláckých“ pravidel. Všechny tyto skutečnosti se totiž často mohou nacházet mimo zkušenosti žáků, a tudíž mnohdy i mimo jejich schopnost jim porozumět.

Proto je užitečné, dodržuje-li učitel pravidla určená pro žáky. Pokud se stane, že nějaké z těchto pravidel poruší, je dobré, když na to sám upozorní, případně vztáhne dohodnutou sankci i na sebe.

■ Zviditelnění

Základním předpokladem fungování pravidel je jejich zviditelnění. Pravidla by měla být sepsána a vyvěšena na místě, na kterém je při běžném rozsazení ve třídě většina žáků vidí. Cílem zviditelnění je mimo jiné i to, že na jednotlivá napsaná pravidla lze lépe odkazovat.

Se zviditelněním lze pracovat nejen tak, že zviditelníme jednotlivá pravidla, ale že ukazujeme i to, jak fungují respektive nefungují (viz níže: Slzy a úsměvy), nebo k nim dopisujeme, co dělat, když nefungují (viz níže: Dopisování vět)

- Slzy a úsměvy:

Na nižším stupni je možné k jednotlivým pravidlům ve chvílích jejich nefungování umísťovat například odejímatelné slzy. Stejně tak je možné k pravidlům, které naopak fungují, umísťovat úsměv.

- Dopisování vět

Dále je možné pod jednotlivými pravidly vynechat místo, do kterého je možné dopsat věty, které se dají použít ve chvíli, kdy někdo pravidlo poruší (viz doporučení ke konkretizování pravidel uvedená výše).

- Piktogramy

Dalším užitečným způsobem zviditelnění jednotlivých pravidel ve třídě mohou být jejich piktogramy. Piktogramy vyjadřující jednotlivá základní pravidla ve třídě by měly být umístěny na místě, odkud jsou pro většinu žáků viditelné. Při porušení některého pravidla může učitel poukazovat na jednotlivé piktogramy.

Piktogramy k jednotlivým pravidlům je užitečné nechat vytvořit přímo žáky, například v hodinách výtvarné výchovy.

Příklady piktogramů:

V jednu chvíli mluví jeden.

Když něčemu nerozumím, tak se hned zeptám.

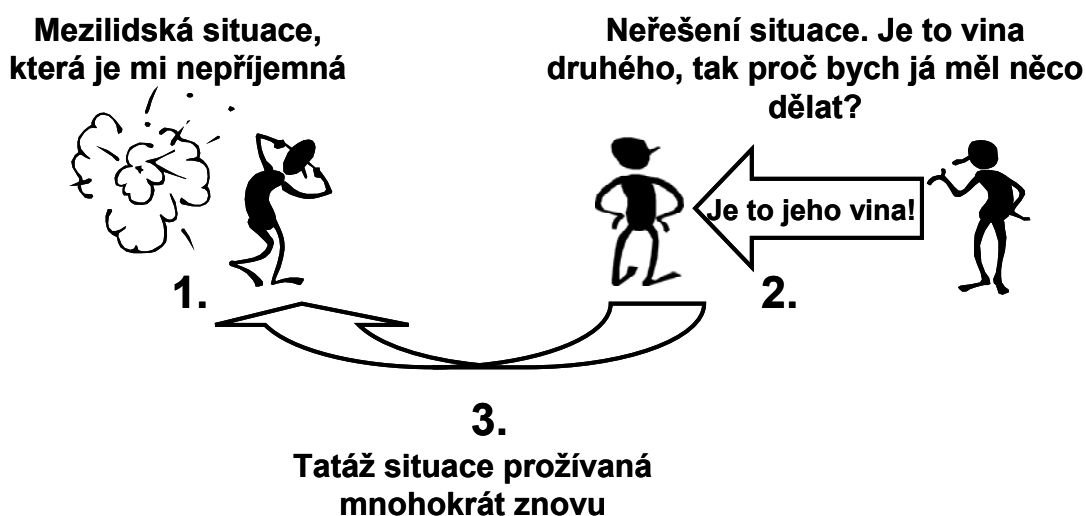
Když si chci od někoho něco půjčit, tak se ho zeptám.

- Jak se chovat, když někdo porušuje společně dohodnutá pravidla?

Pokud jsou nám některé situace nepříjemné a my s tím nic neděláme, vede to často k tomu, že se tyto situace pravidelně opakují.

Mnohdy je potom energie, kterou vynakládáme na jejich zvládnutí nesrovnatelně vyšší, než by byla energie věnovaná pokusům o jejich změnu.

Abychom si tento postup sami pro sebe zdůvodnili, používáme často různé způsoby racionalizace toho, že s danou věcí nic neděláme:

- S ním stejně nic nehne.
- Je to jeho vina, tak proč bych já měl něco dělat.
- Všechno už jsem zkoušel a stejně nic nezabralo.

Rozhodně si nemyslíme, že každou mezilidskou situaci lze konstruktivně a ku spokojenosti všech zúčastněných vyřešit. Domníváme se ale, že mnoho situací je řešitelných tím způsobem, že se pokusíme změnit svoje chování k druhým lidem (člověku) a položit tak základ možnosti změny chování druhých lidí (člověka) k nám. Mnohdy nám naše minulé zkušenosti a předsudky brání se o tyto změny alespoň pokusit /hlouběji o tomto tématu naleznete v praktické teorii lekce 5.3./.

Pokud někdo porušuje společně dohodnutá pravidla, je nejprve nutné odhodlat se k tomu ho na to začít upozorňovat.

■ Jak může učitel reagovat na porušování pravidel?

Při reagování na porušení pravidel doporučujeme používat popisný jazyk. Pokud žáci znají smysl pravidel (viz: „Jak tedy předkládat žákům pravidla školy tak, aby pro ně byla přijatelná?“), je možné jim při nefungování pravidel dát prostor pro to, aby sdělili, čeho si sami všimli. Doporučené typy reakcí na nefungování pravidel, které nevedou k eskalaci napětí, vypadají takto:

S použitím popisného jazyka:

Popis situace: Michal teď skočil Radimovi do řeči.

Popis situace s odkazem na pravidlo:

Michal teď skočil Radimovi do řeči, a porušil tak jedno z našich pravidel.

Komunikační zpětná vazba: popis situace a pocit, který to v učiteli vyvolalo:

Je mi nepříjemné, že teď Michal skočil Radimovi do řeči.

Se zastavením činnosti a vytvořením prostoru pro žáky:

Stop, co se nám tady teď děje?

Co uděláme s tím, aby se to nedělo?

Stop, které pravidlo nám tu teď pláče?

Co uděláme s tím, aby neplakalo?

- Jak je možné postupovat, když dochází opakovaně k porušování dohodnutého pravidla?

Doporučený postup jednání se žákem vychází z principů efektivní symetrické komunikace.

Celý postup může reálně trvat kolem 3-5 minut. V rámci vyučovací hodiny, kde jsme často tlačeni časem, je možné použít nejméně první dva kroky tohoto postupu. Další kroky je potom možné uskutečnit při individuálním rozhovoru se žákem.

Nastane-li ve třídě situace, ve které některý žák opakovaně porušuje dohodnuté pravidlo, je možné využít následující postup: (tento postup je použitelný nejen při chování zakotveném v pravidlech, ale obecně při výskytu jakéhokoliv chování, které se nám, jako učitelům, nelíbí).

Symetrický způsob řešení porušování pravidla se žákem

1. Při výskytu chování porušujícího dané pravidlo dáme žákovi zpětnou vazbu:

■ Příklad:

Učitel: Je mi nepříjemné, když přicházíš do hodiny zeměpisu o 3 minuty později.

Žákyně: Já jsem se zdržela na záchodě.

Učitel: Markéto, moc by mě potěšilo, kdybys příště přišla včas.

Žákyně: Ale já jsem se zdržela na záchodě.

Učitel: Byl bych rád, kdybys příště přišla včas, a nerad bych teď o tom dále hovořil. Pokud k tomu něco máš, rád se o tom s tebou pobavím po hodině.

2. Pokud se dané chování u žáka vyskytuje dále, doporučujeme se žáka zeptat, co ho k tomuto chování vede?

Smyslem této otázky je dát žákovi prostor. Jedná se o otázku, jejímž cílem je porozumět chování žáka. V některých případech je zde možné najít něco, co můžeme odstranit a co povede ke změně chování, které porušuje pravidlo /viz. druhý z příkladů níže/.

■ Příklady:

Učitel: Nerozumím, Markéto, tomu, proč jsi na poslední tři hodiny zeměpisu přišla o několik minut později? Napadá tě něco k tomu?

Žák: Já se nestíhám nasvačit a dojít si na záchod, je tam vždycky velká fronta.

Učitel: Patriku nerozumím tomu, proč jsi se na dnešní hodině několikrát otočil na Lukáše a mluvil s ním ve chvíli, kdy mluvil někdo jiný.

Žák: Lukáš mě píchal trojúhelníkem do zad.

Poznámky:

Zde je dobré dávat si pozor na otázku typu: „Můžeš mi říct proč Markétce ubližuješ?“, které prostor žákům nedávají. Bývá v nich skryta agrese a často vedou k tomu, že se žák začne bránit. Konstruktivní komunikace, vedená snahou porozumět chování žáka, se tak vytrácí.

Pokud řešíme situaci v rámci hodiny, je možné v tomto druhém kroku postup ukončit. V takovém případě je dobré za zpětnou vazbu a pátrání po tom, co žáka k tomuto chování vede, ještě připojit popis důsledků. Tedy to, co bude následovat, když žák bude ve svém chování pokračovat. Žák si tak může odpovědně vybrat, jestli mu „stojí za to“ se tímto způsobem chovat dál.

■ Příklad:

„Pokud bys Lukáši dál mluvil ve chvílích, ve kterých hovoří někdo jiný, museli bychom se sejít po vyučování a pokusit se společně vymyslet, jak tuto situaci řešit“.

3. Třetím krokem je dohoda.

Jde o dohodu uzavřenou mezi učitelem a žákem. Jejím cílem je ovlivnit konkrétní chování, které porušuje dohodnuté pravidlo. Dohodu je možné uzavřít ústně nebo písemně. Při tvorbě dohody bychom měli vždy dbát, aby obsahovala:

- Kdo s kým dohodu uzavírá.
- Jakého konkrétního chování (je možné zařadit rovněž výčet několika typů chování) se dohoda týká.

- Kdy dojde k tomu, že se obě strany, které dohodu uzavřely, opět sejdou, aby se pobavily o tom, jak jim dohoda funguje.

☛ Tento bod je důležitý, protože z něj jasně pro obě strany dohody vyplývá konkrétní závazek. Pokud již nadále vše funguje, stačí potom dát žákovi zpětnou vazbu: „Mám radost, že naše dohoda funguje“.

Rovněž při tvorbě dohody je dobré cíleně vytvářet pro žáky prostor: Napadá tě, jak by se to dalo řešit?

- Příklad:

Učitel: To mne mrzí, že je tam fronta. Přesto bych chtěl, abys byla na hodině včas.

Žákyně: A jak to mám asi zařídit? To jako nemám jíst?

Učitel: Rozumím tomu tak, že se potřebuješ najíst a odskočit si na záchod. Já zase potřebuji začínat hodiny včas a se všemi žáky. Napadá tě jak tyto naše potřeby skloubit?

Žákyně: To nejde stihnout.

Poznámka: V tuto chvíli už by bylo patrně protismyslné dávat žákovi další prostor. Zde je efektivní popsat důsledky toho, když žák nebude ochoten své chování změnit. Žák si tak může odpovědně vybrat, jestli mu „stojí za to“ v tomto chování pokračovat.

Učitel: Pokud bys znovu přišla na zeměpis pozdě, museli bychom se znovu sejit a vymyslet společně nějakou sankci.

Žákyně: No tak já tedy přijdu včas.

Učitel: Dobře, beru to tak, že jsme se dohodli na tom, že uděláš všechno proto, abys na zeměpis chodila včas. Za čtrnáct dní se ve čtvrtek po zeměpise na chvíli sejdeme a promluvíme si o tom, jak nám naše dohoda funguje.

4. Pokud dohoda nefunguje, je nutné stanovit sankce.

Rovněž u sankcí platí doporučení z předešlých bodů: „Dávat žákovi prostor“. Pokud ho žák nevyužívá konstruktivně, převezme iniciativu učitel.

Příklad: ukázka, ve které se žák dále chová tak, že porušuje dohodu, kterou s učitelem uzavřel.

Učitel: Markéto, dohodli jsme se, že se dnes sejdeme, abychom si promluvili, jak nám funguje naše dohoda.

Žákyně: Mě bolelo břicho, proto jsem byla déle na záchodě a přišla jsem na hodinu pozdě.

Učitel: Dohodli jsme si, že když nám dohoda nebude fungovat, stanovíme nějakou sankci.

Žákyně: To mě nemůže bolet břicho?

Učitel: Mluvím teď o naší dohodě. Případ, že tě bolí břicho, vyřešíme, až se dohodneme na tom, co se stane, když naše dohoda nebude fungovat. Napadá tě, co s tím budeme dělat?

Žákyně: Já už budu chodit včas.

Poznámka:

Pokud žák dává návrhy, které jsou pro učitele neakceptovatelné, nezbyvá, než přijít sám s nějakým návrhem.

Učitel: Dobře, pokud příště nebudeš včas na hodině, zpracuješ referát, který bude prohlubovat téma, o kterém mluvíme na začátku hodin, když tu nejsi. Máš nějaký jiný nápad?

Žákyně: Ne nemám.

Učitel: Dobře, pokud příště dorazíš později, zpracuješ referát.

Poznámka:

Zde je vhodné opět připojit popis důsledků chování, aby se žák mohl příště odpovědně rozhodnout, jestli mu „stojí za to“ v tomto chování pokračovat. Vychází se zde z toho, že předem známá sankce působí na žáka většinou lépe než sankce vymyšlená na místě. Odpadá zde pocit: „on si na mne zasedl“, protože důsledek chování byl předem známý.

Učitel: Kdyby se stalo, že potom referát nepřineseš, pozvu si do školy tvé rodiče na schůzku. Na této schůzce budeš ty, tvoji rodiče a já a budeme se snažit dohodnout na tom, jak to uděláme, abys na zeměpis chodila včas.

Sankce by měly být pokud možno stanovovány tak, aby umenšovaly dopady chování, za které jsou udělovány. Měly by tedy přímo vyplývat z tohoto chování. Jde o to, že pokud tresty postrádají logickou spojitost s chováním, za které jsou udělovány, prudce klesá jejich dlouhodobá účinnost. Naopak sankce udělované tak, aby zmírnily dopady chování, ze které jsou udělovány, zprostředkovávají žákům porozumění tomu, co se stalo a co je možné s tím dělat. **Smyslem je rozvíjet žáky v tom, aby uměli dělat věci dobře, protože chtějí, nikoliv proto, že se bojí trestu².**

---

² Volně dle: Kopřiva,P.; Nováčková,J.; Nevolová,D.; Kopřivová,T. (2006). *Respektovat a být respektován*. Kroměříž, Spirála.

■ Příklad:

Žáci si o přestávce házeli ve třídě tenisákem a rozbili vázu s květinami. Prvním krokem je, že si uvědomíme, jaké jsou následky chování, za které chceme udělit sankci?

V tomto případě květiny, které byly ve váze, nemají vodu a ve třídě nemáme žádnou nádobu na květiny.

Tresty by vypadaly například takto:

- Žáci dostanou poznámku.
- Žáci dostanou něco za trest napsat.
- Žáci jsou zbaveni možnosti, jít o velké přestávce do tělocvičny.

Kterýkoliv z výše uvedených trestů nevede k porozumění následkům vlastního chování, ani ke snaze nějak se pokusit napravit jeho dopady.

Postup udělení sankce zmírňující dopad by vypadal například takto:

■ Popis situace

Kluci, rozbili jste vázu, ve které byly květiny.

■ Prostor pro iniciativu žáků

Co navrhuje, že s tím uděláte?

Pokud žáci navrhnou něco, co je pro učitele přijatelné, stačí už pouze dohodnout termín, do kdy se tak stane.

Pokud žáci navrhnou něco, co je pro učitele neakceptovatelné, tak jim to učitel sdělí a může je vyzvat k vymýšlení jiného nápadu nebo nějaký nápad přinést sám.

Taktéž v případě, že žáci nic nenavrhnou, přichází se svým návrhem učitel.

- Návrh učitele by měl být takový, aby zmírňoval dopady chování. V tomto případě toho, že máme ve třídě květiny, které nemají vodu a nemáme do budoucna žádnou nádobu na květiny.

■ Sankce by tedy vypadala například takto:

O nejbližší přestávce zajistíte nějakou nádobu, do které bude možné dát květiny, aby neuschly. Pokud byste nevěděli, kde nádobu hledat, myslím, že byste mohli zkusit poprosit paní kuchařky v jídelně. Květiny zatím dejte do umyvadla s napuštěnou vodou.

Dále bych byl rád, abyste do týdne přinesli do třídy vázu. Nemusí být nová. Měla by ale mít nahoře otvor nejméně tak velký, jako měla ta rozbitá, aby do ní bylo možné dávat i kytice. Co vy nato?

5. Posledním krokem našeho postupu je naplnění předem známých důsledků.

Pokud tedy například žák znovu dorazí na hodinu později, dochází k pozvání rodičů na rozhovor, u kterého bude přítomen žák a jehož cílem bude vymyslet, co můžeme udělat pro to, aby žák chodil včas.

Poznámka: Celý tento postup řešení případů, ve kterých nefungují dohodnutá pravidla, je založen na symetrické, žáka neponižující komunikaci. Jeho hlavní výhodou je, že dává opakovaně žákům prostor pro jejich vlastní iniciativu.

Oproti některým direktivním postupům může být časově náročnější. Pravděpodobnost dosažení trvalého výsledku, v tomto případě změny chování žáka, je však při aplikaci tohoto postupu několikanásobně vyšší než u postupů direktivních.

Velkou nevýhodou příliš direktivně orientovaných postupů je **efekt deliberalizace**. Člověk, který je řízen pouze /či většinou/ direktivně (bez prostoru pro vlastní iniciativu), má zvýšenou tendenci při nepřítomnosti autority své chování „otočit“. Velká míra direktivity tak často vede k tomu, že vzorně fungující žáci se při absenci autority začnou chovat jako příslovečná „zvěř utržená ze řetězu“. Utrženým řetězem zde jsou pravidla chování respektovaná pouze ze strachu před trestem uděleným autoritou, bez porozumění jejich smyslu. Žáci se touto reakcí vyrovnávají s nepříjemnými pocity, které provázejí chvíle, kdy jsou pod dlouhodobým direktivním tlakem autority.

Pokud ani pátý krok nepřináší očekávanou změnu, což se může stát, je možné učinit další pokusy o oboustrannou dohodu, stvrzenou například podpisem obou stran. Když potom ani další dohody nefungují, je často efektivnější věnovat energii tomu, jak zařídit, aby ostatní žáci „trpěli“ chováním tohoto žáka co nejméně.

- Kdy má smysl stanovovat nová pravidla nebo měnit ta stávající?

Jakmile je někde nějaká skupina delší dobu pohromadě, dochází k jejímu vývoji v čase. Mění se způsoby komunikace a reagování lidí uvnitř skupiny a ve školách se často mění rovněž potřeby jednotlivých členů skupiny.

Z těchto důvodů je dobré vždy po nějakém čase (například po polovině školního roku) nechat skupinu přemýšlet o tom, jak fungují její pravidla. Konkrétní způsob, kterým je možné to dělat naleznete v příloze pod názvem: „Revize pravidel“.

Obecně se dá říct, že má smysl přemýšlet o revizi stávajících pravidel, vedoucí někdy i ke stanovení nových pravidel, v následujících situacích:

- Na začátku školní docházky, školního roku.
- Pokud se realizuje nový typ akce, které se žáci účastní (škola v přírodě, lyžařský kurz).
- Na konci nějaké velké zkušenosti (po absolvování nějakého kurzu, po velkém konfliktu) - zde je smyslem „zhodnotit“ nějakou zkušenost, kterou jsme získali.
- Pravidelně po nějaké době, například po uběhnutí poloviny školního roku. Výsledkem diskuse může být změna stávajících pravidel, přidání některého dalšího pravidla nebo zrušení některého pravidla viz aktivita Revize pravidel.

- Nejdůležitější pravidla chování ve třídě a jak procvičovat jejich dodržování.

Na základě vlastních zkušeností a na základě konzultací s kolegy jsme vybrali 7 pravidel chování ve třídě, která považujeme za nejdůležitější. Aby si žáci tato pravidla osvojili, osvědčily se nám některé aktivity, ve kterých žáci sami „objeví“ smysl těchto pravidel a procvičí si jejich dodržování.

Jednotlivá pravidla:		Co může pomoci při jejich stanovování, či podpořit jejich fungování:
A	⇒Když někdo mluví, necháme ho nejprve domluvit, než sami něco řekneme.	A.1 Přehazování si míčku A.2 Role jedničky A.3 Signál zaťaté pěsti používaný samotnými žáky
B	⇒Oslovujeme se křestními jmény, nebo vyžádanou přezdívkou.	B.1 Předvedení scénky s reflexí pocitů B.2 Nálepky na žáky
C	⇒Když něčemu nerozumíme, hned se zeptáme.	C.1 Parafráze zadání C.2 Dotazy ve dvojicích po zadání
D	⇒Když někdo udělá chybu, zeptáme se ho, co uděláme příště pro to, aby se chyba neopakovala.	D.1 Hraní scének D.2 Naočkování
E	⇒Když spolupracujeme na nějakém úkolu, zeptáme se nejprve všech ve skupině, jestli mají nějaký nápad.	E.1 Škála spokojenosti E.2 Kontrast dvou aktivit E.3 Role kolečkáře E.4 Hraní scének E.5 Naočkování
F	⇒Když si chceme od někoho něco půjčit, zeptáme se ho.	F.1 Aktivita: Kůň F.2 Hraní scének
G	⇒Když nám vadí, že někdo něco dělá, řekneme mu to vhodným způsobem.	G.1 Aktivita: Novinář a kritik G.2 Aktivita: Tričko

Níže je uveden seznam postupů, které je možné při práci s uvedenými pravidly použít. Aktivity pro práci s pravidly jsou uvedeny za postupy.

A. Když někdo mluví, necháme ho nejprve domluvit, než sami něco řekneme.

A.1 Přehazování si míčku

Učitel nejprve vyzve žáky k tomu, aby (například ve skupinách) dali dohromady odpověď na otázku: „Co mají společného kolektivní míčové hry (volejbal, fotbal) a diskuse ve skupině lidí?“. Odpověď zní: „U míče je stejně jako u slova vždy jen jeden člověk, přestože jde o kolektivní záležitost“.

Poté učitel, ve chvíli, kdy chce mluvit více lidí, začne vyvolávat pomocí míčku. Ten, komu dá míček, může mluvit. Po nějaké době je možné nechat žáky, aby si míček předávali sami.

A.2 Role jedničky

Tuto roli je možné zavést při práci ve skupinách. Úkolem „jedničky“ je během práce „sledovat“, aby v jednu chvíli mluvil jen jeden člověk. Pokud tomu tak není, začne jednička udělovat slovo (moderovat diskusi).

Moderování diskuse je dovednost, kterou žáci většinou nemají. Pokud tedy chceme, aby žáci byli schopni zvládat roli jedničky, měli by si moderování předem vyzkoušet a získat k němu základní informace viz lekce OSV 8.11.

A.3 Signál zat'até pěsti používaný samotnými žáky

Signál zat'até pěsti, který znamená žádost o okamžité ztišení, může na začátku práce se třídou zavést učitel. Dále je možné vyzvat žáky samotné k tomu, aby ve chvílích, kdy někdo někomu (jim samotným) ve třídě skočí do řeči, vztyčili zat'atou pěst symbolizující zavřená ústa. Velmi efektivním se tento způsob ukázal při skupinové práci. Pokud jeho užívání žáci zvládli, dokázali při skupinové práci sami regulovat skákání si do řeči pomocí tohoto nehluchého signálu.

B. Oslovujeme se křestními jmény nebo vyžádanou přezdívkou

B.1 Předvedení scénky s reflexí pocitů

Učitel předvede krátkou scénku (s žákem, se kterým se domluví, s kolegou, sám se sebou ve dvou rolích). V této scénce hraje postavu, která oslovuje druhou postavu hanlivou přezdívkou např.: „Valiprde“. Po předehraní scénky následuje krátká, svižná reflexe (nejlépe formou škál zapojujících všechny žáky – viz. Zásobník základních metod používaných v OSV). Cílem reflexe je zjistit, jak žáci tuto situaci vnímali. Je možné zde použít některé z následujících otázek:

- Jak vám předvedená situace připadala reálná?
- Kdo z vás měl někdy ve třídě podobné pocity, jako mohla mít postava oslovovaná „Valiprde“?

- Komu věc předvedená ve scéně reálně vadí tak, že by s ní chtěl něco dělat?

Dále (pokud ještě pravidlo oslovování nemáme zavedeno) je možné nechat žáky formulovat, co budeme dělat pro to, aby k takovým situacím ve třídě nedocházelo.

B.2 Nálepky na žáky

Učitel, nejlépe během nějaké týmové aktivity, chodí mezi žáky a zapisuje si jejich konkrétní výroky, které se týkají vzájemného hanlivého oslovování se. Jednotlivé výroky, které padnou, učitel zapíše na papíry formátu A4. Tyto papíry opatří v rozích papírovou lepicí páskou.

Po ukončení aktivity nalepí papíry s oslovenými na několik žáků (je možné si vybrat ty, kteří tato oslovení používali). Následuje krátká svižná reflexe, jejímž cíle je stanovit normu toho, jak se navzájem ve třídě budeme oslovovat. Mohou zde padnout některé z následujících otázek:

- Jaké oslovení vám je nejvíce příjemné?
- Co se ve vás děje, když vás někdo osloví hanlivou přezdívkou?
- V jakých chvílích oslovujete druhé spíše hanlivými přezdívkami?
- Co děláte, když vás někdo oslovuje způsobem, který je vám nepříjemný?

C. Když něčemu nerozumíme, hned se zeptáme

C.1 Parafráze zadání

Nechat žáky parafrázovat (vyložit vlastními slovy) jak něčemu porozuměli, je patrně nejlepším způsobem, jak lze docílit porozumění. Na uzavřenou otázku: „Porozuměli jste tomu“, zazní většinou odpověď: „ano“. Často se ovšem potom dějí věci, které vypovídají o neporozumění (například po zadání nějaké aktivity). Lépe je tedy klást otázky otevřené: „Jak jste tomu porozuměli?“, „Co budeme tedy dělat?“, nebo například: „Pojďme si shrnout, co budeme dělat“.

C.2 Dotazy ve dvojicích po zadání

Dáme-li žákům pravidelně možnost vznést dotazy po zadání jakékoli práce, vede to často k tomu, že žáci ztratí ostych ptát se, pokud něčemu nerozumí. Někdy je možné nechat žáky po vysvětlení zadání, aby si ve dvojicích pokusili navzájem vyjasnit případné neporozumění zadání.

D. Když někdo udělá chybu, zeptáme se ho, co uděláme příště pro to, aby se chyba neopakovala

D.1 Hraní scének

Hraní scének ze života žáků je velmi účinným nástrojem rozvoje jejich především sociálních dovedností. Chceme-li žáky například naučit, jak efektivně reagovat na to, když někdo udělá chybu, je možné nechat je na toto téma hrát krátké scénky.

Zadání může vypadat například takto: Stalo se vám, že jste někdy s někým na něčem spolupracovali a udělali jste něco špatně? Například při tom, když jste ve skupinách řešili něco ve škole. Pokud ano, ukažme si nyní škálou (různé typy škál viz Zásobník základních metod OSV – Reflexe), jak vám byla příjemná reakce ostatních členů skupiny na tuto vaši chybu?

Pojďme si nyní vyzkoušet, jak by taková reakce mohla vypadat, aby nám škála dopadla lépe. Rozdělíme žáky do skupin (ideálně o 3-5 členech) a zadáme jim následující úkol:

Připravte si krátkou scénku (nejlépe podobnou reálným situacím, které jste zažili). Během této scénky někdo z vás udělá chybu a ostatní se pokusí konstruktivně zareagovat.

Scénky jednotlivých skupin se potom předehrávají. Po každé z nich může následovat krátká diskuse, ve které se diváci vyjádří k tomu, jak se jim předvedené řešení líbilo či nelíbilo a proč.

Na závěr je dobré zformulovat konkrétní praktické doporučení pro reagování na chyby druhých. Toto doporučení zní například takto: „Když někdo udělá chybu, zeptáme se ho, co uděláme příště pro to, aby se chyba neopakovala“.

!Tento postup je uplatnitelný univerzálně při rozvoji v podstatě jakékoliv sociální dovednosti!

D.2 Naočkování

Naočkování spočívá v tom, že dříve, než se s žáky pustíme do nějaké činnosti, pobavíme se s nimi o tom, na co bude tato činnost náročná. Dále společně vymyslíme, co je možné udělat pro to, abychom tuto činnost zvládli co nejlépe.

Příklad:

„Budeme ve skupinách řešit úkol. Protože jsme ve skupinách již mnohokrát spolupracovali, poprosím vás, abyste si ve dvojicích popovídali o tom, na co je taková spolupráce náročná - Co se často během spolupráce dělo, s čím jste byli nespokojeni“. Poté, co si žáci ve dvojicích popovídají o možných úskalích spolupráce, následuje krátká diskuse. Během ní by měly dvojice zveřejnit, o čem hovořily. Učitel jednotlivá úskalí spolupráce zapisuje během diskuse na tabuli.

Po sepsání základních úskalí spolupráce následuje společný výběr jednoho z nich, které se pokusíme společně omezit (v našem případě reakce na chyby druhých). Na vybranou věc potom během krátké společné diskuse (nebo opět diskusí ve dvojicích s následným zveřejněním výsledku) vymyslíme jednoduché konkrétní doporučení, jak ji zvládnout.

Tedy například: „Udělá-li někdo ve skupině chybu, zeptáme se ho, co uděláme příště pro to, aby stejná chyba nenastala“ .

Tento závěr napíšeme na místo, kde ho všichni uvidí. Žáky vyzveme k tomu, aby se pokusili během spolupráce toto doporučení používat.

!Tento postup je uplatnitelný univerzálně při rozvoji v podstatě jakékoliv sociální dovednosti!

E. Když spolupracujeme na nějakém úkolu, zeptáme se nejprve všech ve skupině, jestli mají nějaký nápad

E.1 Škála spokojenosti

Po absolvování jakékoliv týmové aktivity můžeme nechat žáky škálou (více o škálách viz zásobník základních metod OSV) vyjádřit jejich spokojenost s tím, jak mohli vyjádřit své nápady a myšlenky. Škála může ukázat, že žáci byli nespokojeni.

V takovém případě necháme žáky ve skupinách (ideálně 3-5 členů) vymyslet konkrétní nápady, jak míru nespokojenosti snížit. Skupiny potom můžeme nechat jejich řešení předvést v krátké scéně.

Nakonec je dobré řešení sepsat a dát na nějaké místo, kde ho všichni uvidí.

E.2 Kontrast dvou aktivit

Při učení se sociálním dovednostem, v našem případě uspořádání kolečka nápadů jako jednoho z prvních kroků při spolupráci, je možné využít kontrast. Zde jde o kontrast toho, jak dopadne aktivita s použitím této dovednosti a jak bez ní. Na základě tohoto nezpochybnitelného rozdílu jsou potom žáci často motivováni danou věc používat. K tomu, aby kontrast vynikl, je dobré nechat žáky vždy stručně popsat, jak vnímali to, co se dělo – podrobněji viz dále.

Nejprve tedy necháme žáky plnit nějaký týmový úkol bez toho, že bychom jim o kolečku nápadů cokoli říkali. Můžeme použít například aktivity: Brod, Dopravní zácpa, Uzlování, Manažeri – tyto aktivity naleznete v kapitole: Podrobný popis vybraných aktivit v závěru této lekce. Další aktivity najdete v Doporučené literatuře.

Poté, co aktivita skončí, proběhne krátká diskuse. Žáky zde necháme popsat, jak vnímali to, co se během jejich spolupráce dělo. Je vhodné zde použít škály, které najednou zapojují všechny žáky (podrobně o škálách viz Zásobník základních metod OSV – Reflexe).

Můžeme použít některé z následujících otázek:

Jak jste byli spokojeni s tím, jak probíhala spolupráce ve vaší skupině? - škála

Co byste příště udělali jinak? Jak?

Co bychom zformulovali jako jedno základní doporučení pro další aktivity, během kterých budeme spolupracovat?

Výsledkem této reflexe by měla být společná dohoda na jedné věci, na kterou se během příští aktivity všichni zaměříme. Mělo by jít o věc, která by podle nás měla mít zásadní vliv na to, aby hodnota na škále vyjadřující spokojenost lidí s tím, jak se jim spolupracovalo, mohla být po příští aktivitě vyšší

Následuje další aktivita zaměřená na spolupráci. Zde můžeme použít tu samou aktivitu, kterou už žáci znají (zvláště v případě, že žáky bavila, ale nepovedla se jim například díky tomu, že se nedokázali dohodnout). Nebo můžeme použít jinou aktivitu zaměřenou na spolupráci viz seznam výše.

!Tento postup je uplatnitelný univerzálně při rozvoji v podstatě jakékoliv sociální dovednosti!

E.3 Role kolečkáře

Nositel této role má na starosti iniciovat při řešení jakéhokoliv týmového úkolu kolečko nápadů – vyzvat každého, aby sdělil svůj nápad (pokud nějaký má), jak by daný úkol řešil. Tuto roli je dobré zavést ve chvíli, kdy se žáky „objevíme“ smysl pravidla: „Když spolupracujeme na nějakém úkolu, zeptáme se nejprve všech ve skupině, jestli mají nějaký nápad“. Zpočátku je možné vždy při skupinové práci jednoho z členů každé skupiny touto rolí pověřit.

E.4 Hraní scének

E.5 Naočkování

Podrobný popis viz aktivita D.2

F. Když si chceme od někoho něco půjčit, zeptáme se ho

F.1 Kůň

Popis této aktivity naleznete v přílohách

F.2. Hraní scének

Podrobný popis viz aktivita D.1

G. Když nám vadí, že někdo něco dělá, řekneme mu to

G.1 Aktivita: Novinář a kritik

G.2 Aktivita: Tričko

Soubor aktivit, na které je v textu odkazováno, obsahuje kapitola: Podrobný popis vybraných aktivit.

2.1.3 Doporučený postup

V Praktické teorii této lekce jsou sepsány jednotlivé principy práce s pravidly ve škole. Jde o principy, které při své práci uplatňuje učitel a které umožňují, aby žák poznával, určoval a dodržoval pravidla ve škole. Součástí těchto principů jsou odkazy na aktivity pro žáky, uvedené v závěru této lekce.

Díky tomuto rozvržení lekce zde neuvádíme doporučený postup, který už je obsažen v jednotlivých částech praktické teorie.

2.1.4 Evaluace

Cílem této lekce je, aby žáci porozuměli smyslu pravidel, respektovali je, uměli něco dělat, když je někdo poruší a věděli, jaké jsou důsledky toho, když je poruší oni. Evaluovat se tedy dá:

- To, jestli žáci znají smysl školních a třídních pravidel.
- To, jak žáci respektují školní a třídní pravidla.
- To, jak se žáci chovají, když pravidla někdo poruší.
- To, jestli žáci znají důsledky porušování jednotlivých pravidel.

Jakými způsoby je možné provádět evaluaci v oblasti pravidel?

- Strukturovaným pozorováním, kdy sledujeme chování žáků v běžných situacích během výuky.
- Dotazníkem, jehož otázky sledují některou (některé) z výše naznačených odrážek.
- Zadáním modelových situací žákům (viz například aktivita Pravidlo pláče) a pozorováním reakcí žáků.
- Vytvořením pozorovacího archu pro učitele, ve kterém se zaznamenávají reakce žáků na situace související s pravidly ve třídě

2.1.5 Seznam aktivit

Číslo a název aktivity	Stručná charakteristika aktivity	Vzdělávací období
A.1 <i>Cíle a pravidla</i>	Žáci formulují své cíle a jim odpovídající pravidla. Dále jsou seznámeni s cíli a z nich vyplývajícími pravidly školy.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea		
A.2 <i>Valihrach</i>	Žáci popisují situace, které jsou jim ve škole nepříjemné, a formulují pravidla, která vedou k omezení výskytu těchto situací.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea		
A.3 <i>Pravidlo pláče</i>	Žáci si zkusí chování použitelné ve chvílích, kdy někdo poruší společně dohodnutá pravidla a jim je to nepříjemné.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea		
A.4 <i>Revize pravidel</i>	Žáci přemýšlí o tom, jak ve třídě fungují společně dohodnutá pravidla a formulují nová pravidla omezující výskyt situací, které jsou jim nepříjemné.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea		
A.5 <i>Byl(a) bych rád(a), kdyby všichni ve třídě mohli</i>	Žáci formulují své potřeby v rámci školy a třídy s ohledem na školní a třídní pravidla a na práva ostatních lidí ve škole.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea		
A.6 <i>Čtverec z lana</i>	Žáci spolupracují při řešení problému.	2-3
Zdroj: ŠIMANOVSKÝ, Z., ŠIMANOVSKÁ, B. (2005). Hry pro rozvoj zdravé osobnosti. Praha, Portál. str. 35		
A.7 <i>Elektrický plot</i>	Žáci spolupracují při řešení problému.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: ŠIMANOVSKÝ, Z., ŠIMANOVSKÁ, B. (2005). Hry pro rozvoj zdravé osobnosti. Praha, Portál. str. 37		
A.8 <i>Brod</i>	Žáci spolupracují při řešení problému.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: ŠIMANOVSKÝ, Z., ŠIMANOVSKÁ, B. (2005). Hry pro rozvoj zdravé osobnosti. Praha, Portál. str. 37		
A.9 <i>Dopravní zácpa</i>	Žáci spolupracují při řešení problému.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: NEUMAN, J. (1998). Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Praha, Portál. str. 166		

A.10 <i>Uzlování</i>	Žáci spolupracují při řešení problému.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: NEUMAN, J. (1998). Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Praha, Portál. str. 173		
A.11 <i>Živá abeceda</i>	Žáci spolupracují při řešení problému.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: NEUMAN, J. (1998). Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Praha, Portál. str. 210		
A.12 <i>Manažeři</i>	Žáci spolupracují při řešení problému.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: NEUMAN, J. (1998). Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Praha, Portál. str. 214		
A.13 <i>Počítám s tvou pomocí</i>	Žáci spolupracují při řešení problému.	1-3
Zdroj: NEUMAN, J. (1998). Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Praha, Portál. str. 215		
A.14 <i>Dotkl ses mne</i>	Žáci zformulují, co se jich z chování spolužáků dotklo a čím se někoho mohli dotknout oni sami.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. (2004). Hry do kapsy VI. Praha, Portál.		
A.15 <i>Vlastní a cizí chyby</i>	Žáci zformulují, co je pro ně zraňující.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. (2004). Hry do kapsy VI. Praha, Portál.		
A.16 <i>Achilova pata</i>	Žáci zformulují, které věci jsou pro ně citlivé.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. (2004). Hry do kapsy VI. Praha, Portál.		
A.17 <i>Cizí hněv</i>	Žáci zformulují důvody vedoucí k tomu, že se začnou hněvat.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. (2004). Hry do kapsy VI. Praha, Portál.		
A.18 <i>Můj kamarád</i>	Žáci zformulují, jaké vlastnosti, kterých si cení, mají jejich kamarádi.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. (2004). Hry do kapsy VI. Praha, Portál.		
A.19 <i>Co o tobě vím?</i>	Žáci o sobě navzájem zjišťují informace.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. (2004). Hry do kapsy VI. Praha, Portál.		
F.1 <i>Co všechno už víme o koni</i>	Žáci si zkoušejí prosit a děkovat v modelové situaci.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea		

G.1 <i>Novinář a kritik</i>	Žáci sdělují kritiku nekonfliktním způsobem.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea		
G.2 <i>Tričko</i>	Žáci sdělují kritiku nekonfliktním způsobem.	2-3, po úpravě 1
Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea		

3 POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA

AUGER, M.T. *Učitel a problémový žák*. Praha: Portál, 2005. 121 s.
ISBN: 80-7178-907-0

CANGELOSI, J.S. *Strategie řízení třídy*. Praha: Portál, 1994. 289 s.
ISBN: 80-7178-014-6

EYR, L. EYR, R. *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: Portál, 1999. 156 s.
ISBN: 80-7178-360-9

HERMOCHOVÁ, S.; NEUMAN, J. *Hry do kapsy VI*. Praha: Portál, 2004. 96 s.
ISBN: 80-7178-875-9

KOENIG, L.J. *Chytrá výchova*. Praha: Portál, 2004. 178 s.
ISBN: 80-7178-780-9

Kol. autorů. *Efektivní učení ve škole*. Praha: Portál, 2005. 142 s.
ISBN: 80-7178-556-3

KOPŘIVA, P.; NOVÁČKOVÁ, J.; NEVOLOVÁ, D.; KOPŘIVOVÁ, T. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2006. 282 s.
ISBN: 80-901873-7-4

KYRIACOU, Ch. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. 151 s.
ISBN: 80-7178-945-3

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1994. 108 s.
ISBN: 80-7178-006-5

NEUMAN, J. *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*. Praha: Portál, 1998. 325 s.
ISBN: 80-7178-218-1

PROKOPOVÁ, J.; SCHWEIZEROVÁ, Ch. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Praha: Portál, 2003. 151 s.
ISBN: 80-7178-854-6

ŠIMANOVSKÝ, Z.; ŠIMANOVSKÁ, B. *Hry pro rozvoj zdravé osobnosti*. Praha: Portál, 2005. 159 s.
ISBN: 80-7367-024-0

VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2005. 263 s.
ISBN: 80-7178-291-2

4 PODROBNÝ POPIS VYBRANÝCH AKTIVIT

A.1 Cíle a pravidla

Cíl

Žáci rozumí souvislostem mezi pravidly a cíli, díky kterým pravidla existují.

Věk

Od 10 let věku žáků, pro menší věk je možné aktivitu upravit

Čas

Postup

1. Sdělíme žákům, že se budeme zabývat jednotlivými pravidly školy a jejich představami o ideální podobě pravidel ve škole.
2. Rozdělíme žáky do skupin (ideální je počet 3-5 žáků na skupinu).
3. Zadáme žákům otázku: „Kdybyste měli jednou větou vyjádřit, co by podle vás mělo být cílem školy, do které byste chtěli chodit, jak by tato věta zněla?“
4. Tato věta by měla být srozumitelná desetiletému žákovi základní školy.
5. Zadáme skupinám čas na práci (například 7 minut).
6. Po vypršení této doby by každá skupina měla mít napsanou větu, na které se ideálně všichni ve skupině shodnou. Jednotlivé skupiny prezentují své věty a učitel je zapisuje na tabuli. Poté, co jsou na tabuli sepsány všechny věty, připiše k nim učitel větu, která vyjadřuje cíle školy podle něj. Například: „Cílem naší školy je umožnit každému žákovi maximální rozvoj a pečovat o duševní i tělesné zdraví všech našich žáků.“
7. Ilustrujeme žákům úlohu pravidel v životě. Pokud nejsme na světě sami, tak vždy při realizaci jakýchkoliv cílů potřebujeme nějaká pravidla. Například, když se chceme někam dostat autem, potřebujeme pravidla silničního provozu, protože jinak bychom se velmi brzo s někým srazili.

Úlohu pravidel v životě je možné ilustrovat tak, že vybereme /dáme společně se žáky dohromady/ některé činnosti, které žáci rádi vykonávají a vyzveme je k tomu, aby sdělovali pravidla, která jsou smysluplná, aby mohli bez obav o své zdraví či život tyto činnosti vykonávat.

Poznámka: Pravidla u jednotlivých oblíbených činností nemá smysl vymýšlet nijak násilně. Pokud žáky žádná smysluplná pravidla nenapadají, nemá smysl na ně tlačit. Při zadávání této aktivity se vyplatí uvést konkrétní příklad, viz níže.

■ Příklady:

Chceme-li si pochutnat na zmrzlině, jaká pravidla by byla smysluplná proto, abychom tohoto cíle „bez problémů“ dosáhli?

Pravidla:

Pravidla, která se týkají potravin a jejich složení:

Pravidla týkající se prodeje zmrzlin:

Pravidla, která se týkají udělování odměn za vykonanou práci:

Co by měla zajišťovat:

Aby ve zmrzlině nebylo nic nezdravého

Aby prodávané zmrzliny byly čerstvé a nezkažené

Aby bylo možné si zmrzlinu za peníze koupit

Chceme-li se projet na kole, jaká pravidla by byla smysluplná pro to, abychom tohoto cíle „bez problémů“ dosáhli?

Pravidla:

Pravidla týkající se pohybu aut, chodců a ostatních cyklistů:

Pravidla, která se týkají výroby kol:

Co by měla zajišťovat:

Aby mě nikdo neporazil

Aby kolo fungovalo tak jak má a nemělo vady, které by mohly ohrozit mojí bezpečnost

Dalším úkolem žáků je dát v původních skupinách dohromady základní (2 - 4) pravidla, která by měla platit ve školách, s hlavními cíli, které vymysleli.

Poznámky:

- Zadání tohoto úkolu je vhodné žákům ilustrovat na konkrétním příkladu. Je-li tedy v našem případě podle učitele cílem školy „Umožnit každému žákovi maximální rozvoj a pečovat o duševní i tělesné zdraví všech našich žáků“, znamená to, že ve škole mohou platit například následující pravidla:
- V prostorách školy je zakázáno kouřit – kouření totiž není slučitelné s tělesným zdravím žáků.

- Je zakázáno nosit do školy nebezpečné předměty: zbraně, výbušniny a jakékoliv pracovní nástroje – tyto předměty mohou ohrozit tělesné zdraví žáků.
- V tuto chvíli nevádí pokud žáci berou svá pravidla s humorem a vymýšlejí pravidla, jejichž fungování v praxi si lze představit jen těžko. Cílem tohoto cvičení je umožnit žákům uvažovat nad souvislostmi mezi cíli a pravidly.

Poté, co dají žáci ve skupinách pravidla dohromady, proběhne krátká prezentace. Může probíhat tak, že postupně každá skupina odprezentuje vždy jedno ze svých pravidel. Učitel /nebo žáci/ může zapisovat jednotlivá pravidla heslovitě na tabuli.

Dále učitel napíše znovu na tabuli základní cíl školy, v našem případě: „Cílem naší školy je umožnit každému žákovi maximální rozvoj a pečovat o duševní i tělesné zdraví všech našich žáků.“ Jednotlivá pravidla školy, zakotvená ve školním řádu, rozdělí učitel žákům do skupin. Úkolem jednotlivých skupin je popsat co nejvíce možných projevů toho, kdyby daná pravidla fungovala obráceně, tedy tak, že to, co je zakázáno, by bylo přikázáno. Zde je opět vhodné uvést konkrétní příklad, případně nechat žáky u vybraného pravidla, které potom do skupin nerozdáme, sdělit několik jeho možných projevů. Při zadávání je vhodné zmínit, že fantazii ve vymýšlení projevů se meze nekladou.

- Příklady:
  - Žákům je v době školního vyučování přikázáno používat mobilní telefony.
- Projevy:
  - Učitelé jsou naštvaní.
  - Hrajeme v mobilech hry proti sobě, spojení přes blue tooth.
  - Ubývá nám rychle kredit.
  - Rodiče mi nadávají za to, že jsem provolal hodně kreditu.
- Příklady:
  - Žákům je přikázáno úmyslně poškozovat zařízení a majetek školy.
- Projevy:
  - Ve třídách je denní demoliční služba, která má na starost něco zničit.
  - Žáci dostávají poznámky, pokud nic nezdemolují.

- Školník půjčuje žákům náradí vhodné na demolování věcí (sekery, kladiva).
- Sedíme na zemi, nebo ležíme, protože židle jsou rozbité.

Když dají skupiny dohromady jednotlivé projevy fungování pravidel obráceně, necháme je některé z projevů odprezentovat. Závěrečným úkolem žáků rozdělených do jednotlivých skupin je pokusit se v jedné větě naformulovat, co jim osobně může fungování pravidla přinést? Prakticky jde o to, odpovědět si na otázku: „Co mi může přinést to, že je v době školního vyučování zakázáno používat mobilní telefony?“. Žáci si zde mohou vybrat ze seznamu, který dali dohromady při plnění úkolu fungování pravidla obráceně.

Užitkem pravidla může být i vyhnutí se důsledkům jeho porušení, tady například: „Nemusím po vyučování řešit s učitelem to, že jsem během vyučování použil mobil“. Každý žák by měl /písemně/ na tuto otázku odpovědět. Nakonec je možné nechat žáky některé z odpovědí odprezentovat.

Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea

A.2 Valihrach

Cíl

Žáci přemýšlejí o situacích, které jsou jim ve třídě nepříjemné. Dále formulují pravidla, která by mohla výskyt těchto situací omezit.

Věk

Od 10 let věku žáků, pro menší věk je možné aktivitu upravit

Čas

45 minut

Postup *(Následující situace je prakticky kasuistika, která ukazuje, jak se dá s daným problémem zacházet.)*

1. Učitel 4.B si všimne, jak o přestávce jeden žák na druhého volá: „Valihrachu“. Žák, který je takto osloven, odpoví: „Co je, demente?“. Při třídnické /nebo jiné/ hodině potom může učitel tento problém se žáky otevřít: „Všiml jsem si, že se v naší třídě dva žáci oslovovali způsobem, který by mně byl asi hodně nepříjemný. Rád bych se zeptal, jak to vnímáte vy. Udělejme si bleskový průzkum. Poprosím každého z vás, aby rukou ukázal míru příjemnosti toho, jak je oslovován v naší třídě. Ruka podél těla znamená, že je mu často hodně nepříjemné, jak je v naší třídě oslovován. Vzpažená ruka znamená, že jsem spokojen s tím, jak jsem v naší třídě oslovován.“

Pokud si učitel všimne, že několik rukou není ve vzpažené poloze, může klást další otázky, jejichž cílem je popsat současný stav /oslovujeme se občas ve třídě tak, že to někteří z nás vnímají jako nepříjemné/. Cílem zde není vypátrat „viníky“.

Otázky na popis současného stavu mohou vypadat například takto:

- Kdo z nás zažil, že byl během uplynulého týdne osloven tak, jak si nepřeje, dá ruku nahoru.
  - Kdo z nás si myslí, že některá oslovení mohou být některým lidem v naší třídě nepříjemná?
  - Kdo z nás by chtěl, aby byl v některých chvílích oslovován jinak, než je?
2. Poté, co žáci popíší současný stav, je užitečné začít dávat návrhy na jeho řešení. Zde má učitel opět roli toho, kdo klade otázky umožňující žákům navrhnout řešení.

■ Příklad:

Učitel: Jaký způsob oslovování by vám byl od spolužáků nejpříjemnější?

Žáci: Křestním jménem.

Učitel: Má ještě někdo nějaký jiný návrh?

Žáci: Přezdívkou.

Učitel: Co když se ta přezdívka tomu, kdo ji má nelíbí?

Žáci: Tak jenom přezdívkami, které se nám líbí.

Učitel: Ještě máme nějaký jiný návrh, který by se někomu líbil?

Žáci: Ne.

3. Dalším krokem je formulace pravidla. Učitel zde opět vede žáky k tomu, aby si pravidlo sami naformulovali.

■ Příklad:

Učitel: Napadá vás, jakým způsobem by bylo možné zařídit, aby nám ve třídě fungovalo to, že se oslovujeme křestním jménem nebo vyžádanou přezdívkou?

Žáci: Každý, kdo to poruší, dostane trest.

Učitel: Každý, kdo poruší co?

Žáci: Řekne někomu přezdívkou, kterou nemá rád, nebo příjmením.

Učitel: Přimlouval bych se, abychom nejprve dali dohromady pravidlo, které bude nějak pracovat s tím, jak chceme být oslovováni. Potom bychom se případně mohli pobavit o tom, co dělat ve chvíli, kdy toto pravidlo někdo poruší. Jak by takové pravidlo mohlo znít?

Žáci: Oslovuje se přezdívkami, které máme rádi, nebo křestními jmény.

Učitel: (Zapíše návrh na tabuli). Má ještě někdo nějaký jiný návrh?

Žáci: Ne.

Učitel: Jak ale poznáme, jestli ten druhý tu přezdívku má rád, nebo ne?

Žáci: Tak se ho zeptáme.

Učitel: Pojdme si to vyzkoušet. Já jsem teď jeden z vašich spolužáků a mám přezdívku: „Křeček“. Vy nevíte, jestli mi ta přezdívka vadí, nebo ne. Jak byste to zjistili? Kdo má nějaký nápad, ať to zkusí.

Žáci: „Křečku, vadí ti, když ti říkáme: „Křeček“?

Učitel: Vadí mi to hodně.

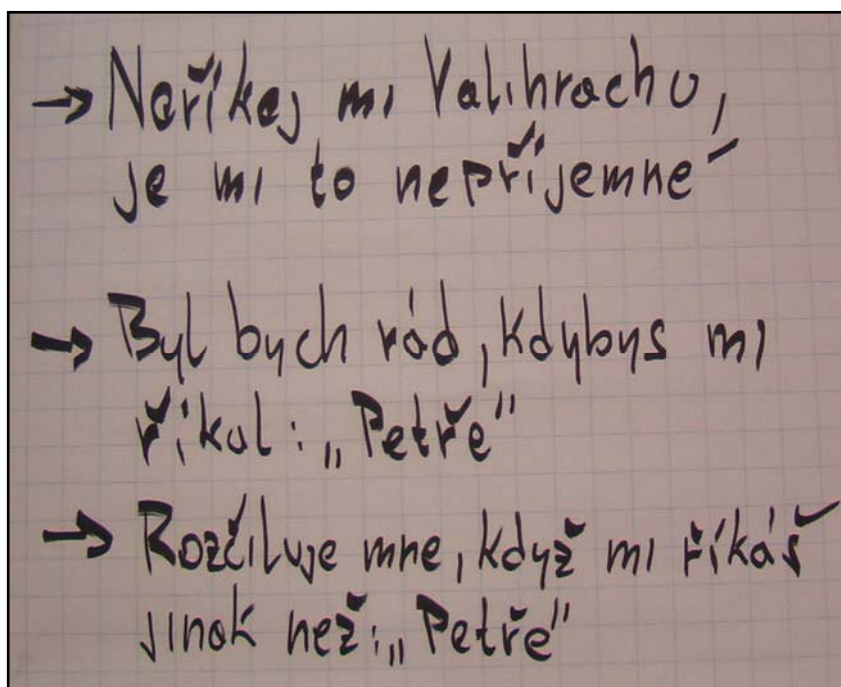
Žáci: Jak bys chtěl, abychom ti říkali?

Učitel: Petře.

Učitel: Toto pravidlo přepíšeme k třídním pravidlům a za čtrnáct dní si řekneme, jak nám funguje.

Poznámka: Abychom posílili šanci fungování pravidla i v nepřítomnosti učitele, vyplatí se nechat žáky dát dohromady, jak by chtěli reagovat v případech, že pravidlo někdo poruší. Toto chování je dobré si vyzkoušet v praktické situaci /viz. aktivita: Pravidlo pláče/.

V naší třídě se oslovujeme křestním jménem, nebo vyžádanou přezdívkou.

Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea

A.3 Pravidlo pláče

Cíl

Žáci si vyzkoušejí chování, které mohou použít ve chvíli, kdy někdo porušuje společně dohodnutá pravidla a někomu z nich to vadí

Věk

Od 10 let věku žáků, pro menší věk je možné aktivitu upravit

Čas

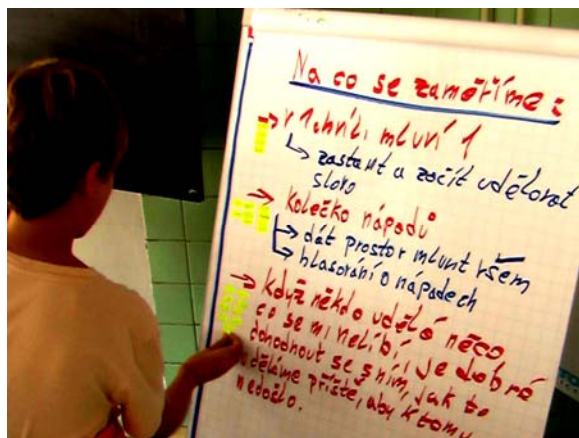
45 minut

Postup

1. Sdělíme žákům, že se budeme zabývat jednotlivými pravidly třídy a situacemi, ve kterých nefungují. Smyslem aktivity, kterou budeme dělat, je vyzkoušet si, co je možné dělat ve chvílích, kdy někdo ve třídě porušuje dohodnutá pravidla.
2. Rozdělíme žákům do skupin jednotlivá pravidla třídy. Ideální velikost skupin je 3-6 žáků. Úkolem každé skupiny je dát dohromady situaci, ve které toto pravidlo nefunguje. Tuto situaci každá skupina později předvede v krátké scéně.
3. Dalším úkolem skupin je vymyslet, co by bylo užitečné v situaci, kdy někdo porušuje dohodnuté pravidlo, dělat. Každá skupinka poté secvičí druhou krátkou scénku. Začátek této scénky je stejný jako v prvním případě. Někdo poruší dohodnuté pravidlo a zpočátku s tím nikdo nic nedělá. Rozdíl je v tom, že během této situace se některý ze žáků dané skupiny pokusí zareagovat tak, aby pravidlo fungovalo.

Poznámka: zadání této aktivity se osvědčilo vysvětlit žákům na konkrétním příkladě.

Fotografie zachycují průběh popisované aktivity se žáky šesté třídy (primy).

4. Skupiny poté postupně předvádějí své situace. Úkolem diváků je nejprve poznat, o jaké pravidlo šlo. Dále diváci popisují, co udělali /hráči/ žáci při předvádění druhé scénky pro to, aby pravidlo opět fungovalo? Pokud některého z diváků napadne nějaký další způsob, je možné nechat původní skupinu situaci rozehrát a nechat ho vstoupit do scénky a použít, co vymyslel. Učitel klade žákům otázky směřující k tomu, aby u každého pravidla mohl vzniknout soubor doporučení.
5. Během aktivity učitel k jednotlivým pravidlům zapisuje jednotlivá doporučení (ukázka foto na předchozí straně vpravo). Tato doporučení je možné používat ve chvíli, když ve třídě dohodnutá pravidla nefungují. Výhodou je, že si veškerá tato doporučení žáci vyzkoušeli.

Níže uvedená tabulka vznikla přepsáním plakátu, který vznikl během této aktivity realizované v 8 třídě. V jejím druhém řádku jsou uvedeny obecnější principy, jak v takových situacích reagovat, a pod nimi jsou konkrétní věty. O řádek níže jsou pouze konkrétní věty. Velmi se přimlouváme za to konkrétní věty uvádět /viz. odstavec: „Jak formulovat pravidla“/. Uvádění obecnějších principů trvá déle. Jeho výhodou může být větší pestrost toho, co žáci v následujících modelových situacích používají. Věty pod obecné principy můžeme doplnit až po druhém přehrání situací /viz. další postup/.

Jednotlivá pravidla:	Co je možné dělat ve chvíli, kdy pravidlo někdo poruší:
V jednu chvíli mluví jeden	Zastavit řeč Stop, skáče si do řeči Zastavit řeč a začít udělovat slovo Stop, mluví nás moc najednou, bude někdo postupně vyvolávat? Říct tomu, kdo to dělá, že porušuje pravidlo: „Evžene, porušuješ naše pravidlo v jednu chvíli mluví jeden“ Nechat ho domluvit a říct mu, že porušil pravidlo a že bychom chtěli, aby to už nedělal: „Evžene, chtěl bych, abys příště nechal Pepu domluvit, dřív než něco řekneš.“
Když si chceme od někoho něco půjčit, tak se zeptáme	„Josefe vrať mi moji propisku, nezeptal jsi se, jestli ti jí půjčím.“ „Jarmilo, když si budeš chtít příště něco půjčit, tak se zeptej.“ „Tomáši, pokud se mě příště nezeptáš, když si budeš chtít něco půjčit, tak ti nebudu věci půjčovat.“

Závěr celé této aktivity může vypadat tak, že žáky opět rozdělíme do skupinek /je možné využít již utvořené skupinky/ a znovu jim rozdělíme jednotlivá pravidla. Rozdělení probíhá tak, že každá skupina dostane jiné pravidlo než to, se kterým již pracovali. Úkolem žáků je znovu předehrát krátkou scénku, ve které někdo jim přidělené pravidlo poruší. Někdo jiný ze skupiny má za úkol efektivně zareagovat s použitím některých z doporučení, která jsou sepsána u jednotlivých pravidel.

Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea

A.4 Revize pravidel

Cíl

Žáci přemýšlejí o tom, jak fungují společně dohodnutá pravidla ve třídě a formulují pravidla, která by mohla zmenšit výskyt situací, ve kterých jim je nepříjemně.

Věk

Od 10 let věku žáků, pro menší věk je možné aktivitu upravit

Čas

45 minut

Postup

1. Nejprve sdělíme žákům, že se budeme zabývat tím, jak oni vnímají funkčnost a smysl třídních pravidel, která dali dohromady.
2. Rozdáme žákům dva papíry. Stačí formát A5.
3. Necháme žáky, aby se individuálně zamysleli nad jednou situací, ve které se ve třídě cítili dobře, a nad jednou situací, při které se ve třídě cítili nedobře. Jedná se o konkrétní situace typu: Viktor mi pomohl naučit se matematiku; Standa se mi smál, když jsem na tělocviku nepřeskočil kozu. Obě tyto situace necháme žáky sepsat na rozdané papíry. Příjemnou i nepříjemnou situaci zvlášť na svůj papír.

Poznámka:

Zde je vhodné žáky upozornit na to, že situace, které jsou jim nepříjemné, nebudou muset dále sdělovat.

4. Dáme žákům za úkol individuálně se zamyslet nad tím, jestli nepříjemná situace byla zapříčiněna nefungováním nějakého společně dohodnutého třídního pravidla, nebo nikoliv.

V případě že ne, necháme žáky individuálně /případně ve dvojicích, pokud jsou žáci ochotni ve dvojici sdílet situace, které jim byly nepříjemné/ zformulovat pravidlo, vedoucí v ideálním případě k tomu, aby se daná situace neopakovala. Pokud necháme žáky pracovat ve dvojicích, dáme jim nejprve prostor pro to, aby sdíleli své situace a potom aby společně na obě situace vymýšleli pravidla.

Poznámka:

Součástí zadání je i základní podmínka toho, jak pravidlo vypadá. Cílem těchto pravidel je předcházet konkrétnímu chování druhých, které se mi nelíbí. Z tohoto důvodu pravidla nemohou „úkolovat“ druhé:

„Lukáš mi bude nosit svačinu, protože je mi nepříjemné, že mi nikdy nedá kousnout“.

Pokud nepříjemná situace vznikla tak, že bylo porušeno některé z třídních pravidel, je úkolem žáka(ů) promyslet, jakým způsobem by chtěli v takovou chvíli reagovat. Jedná se o způsob, ve kterém ten, komu je nějaké chování nepříjemné, s tím něco dělá. (Zde je možné představit žákům část praktické teorie této lekce věnované tomu, jak řešit situace, ve kterých někdo porušuje společně dohodnutá pravidla /hlouběji viz. praktická teorie lekce 5.3./).

5. Dále učitel nechá postupně žáky prezentovat jejich návrhy pravidel. Tyto návrhy zapisuje na tabuli.

Poznámka: Často se stává, že se po odprezentování několika pravidel začínají pravidla opakovat. Proto může být užitečné na to žáky předem upozornit. Smysl má jim rovněž sdělit, že nejde o soutěž, o to, kdo vymyslí nejlepší pravidlo, pravidla se tudíž mohou klidně opakovat. Pokud pravidla znějí podobně, zeptáme se autora, jestli je možné udělat u podobně znějícího pravidla čárku, nebo jestli pravidlu přikládá ještě nějaký jiný význam.

6. Přečteme nahlas návrhy všech pravidel, které jsme sepsali na tabuli. Vzhledem k tomu, že velký počet pravidel ve třídě s sebou nese značnou pravděpodobnost, že se jimi nikdo nebude řídit, je nyní naším úkolem z nich vybrat. Výběr je možné udělat tak, že každý ze žáků má dva hlasy, které může udělit kterýmkoliv pravidlům (nebo i oba jednomu), které jsou sepsány na tabuli. Předem můžeme oznámit, že kvůli funkčnosti pravidel nakonec pouze dvě pravidla, která dostanou nejvíce hlasů, přepíšeme k třídním pravidlům.

Poznámka: je možné, že některé pravidlo, které je velmi důležité pouze například pro jednoho žáka ve třídě, nedostane potřebný počet hlasů. V případě že toto chování narušuje žákova „základní“ práva (například mu někdo říká hanlivou přezdívkou a on zformuje pravidlo, že chce být osloven křestním jménem), je možné se obrátit na třídu: Marek by byl rád, abychom ho oslovovali křestním jménem, kdo z nás by s tím měl zásadní problém?

Pokud se někdo přihlásí, je možné s ním dále hovořit o tom, z jakého důvodu není ochoten přání svého spolužáka akceptovat.

7. Maximálně dvě odhlasovaná pravidla potom můžeme připsat k pravidlům třídy. Pravděpodobně budou žáci chtít připsat pravidel více. V takovém případě je možné uzavřít dohodu o „parkovišti“. Pokud budou nově připsaná pravidla po předem určenou dobu (například 14 dní) fungovat, můžeme je po této době nahradit dalšími pravidly, které žáci navrhnou.

Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea

A.5 Byl(a) bych rád(a), kdyby ve třídě všichni mohli

Cíl

Žáci zformulují, co by ocenili, aby ve třídě případně mohli dělat.

Věk

Od 10 let věku žáků, pro menší věk je možné aktivitu upravit

Čas

45 minut

Postup

1. Sdělíme žákům, že se budeme zabývat tím, co by byli rádi, kdyby to ve třídě mohli dělat.
2. Rozdáme žákům papíry. Každý žák by měl dostat dvě poloviny A5.
3. Zadáme žákům úkol, aby každý z nich zformuloval jednu věc, o které by byl rád, aby mu ve třídě byla umožněna. Jedná se o jakoukoliv potřebu. Zde je vhodné použít příklad: Byl(a) bych rád(a) , kdyby ve třídě všichni mohli o přestávce hrát na kytaru. Záměrně zde zatím neomezujeme pole nápadů toho, co by žáci chtěli.

Poznámky:

- Předem sdělíme žákům, že svá přání budou dále prezentovat.
  - Předem žákům sdělíme, že zdaleka ne všechna jejich přání se budou realizovat. Smysl toho, proč tuto aktivitu děláme, je přání zmapovat a vybrat z nich společně omezený počet, který bude za předem domluvených podmínek možné realizovat. Doba jejich trvání bude podmíněna vzájemnou dohodou.
4. Rozdělíme žáky do dvojic a necháme je, aby si navzájem představili, co by rádi.
  5. Dalším krokem je to, že necháme žáky ve dvojicích zhodnotit následující kritéria svých přání:
    - Narušuje moje přání práva někoho jiného? (Museli by druzí kvůli mému chtění něco dělat?; Mohlo by druhé mé chtění v něčem omezovat?)
    - Narušuje moje přání nějak pravidla třídy a školy? (Povoluje mé chtění nějaké chování, které nějaké pravidlo omezuje nebo zakazuje?)

Pokud žáci ve dvojicích zjistí, že skutečně přání některého z nich je v rozporu s některým z výše uvedených kritérií, má dvě možnosti. První je pokusit se upravit své přání tak, aby v rozporu nebylo. Druhá možnost je zformulovat nové přání, které v rozporu nebude.

6. Necháme žáky odprezentovat svá přání. Po zaznění každého z nich necháme celou třídu, aby posoudila, jestli splňuje dvě zmíněná kritéria. V případě že ano, přepíšeme přání heslovitě na tabuli. V opačném případě můžeme dotyčnému žákovi dát opětovně možnost k úpravě či zformulování nového přání, nebo toto přání vyřadit. Jedno své přání zde může prezentovat učitel, který je též součástí skupin (třídy).

Poznámka:

Jednotlivá přání zapisujeme tak, aby vytvářela kategorie (osvědčilo se členit je podle toho, jestli by žáci tyto činnosti rádi vykonávali o přestávce, v hodinách nebo o delších časových pauzách mezi dopoledním a odpoledním vyučováním). Pokud zazní přání, které už padlo, nepíšeme je podruhé.

Zde je uveden příklad toho, jak mohou přání rozdělená do jednotlivých skupin vypadat:

7. Vybereme jedno z přání a ukážeme na něm žákům, že každé chtění s sebou přináší nějaké další nároky.

Příklad:

- Chodit o polední pauze do tělocvičny by znamenalo:
  - Že v tělocvičně bude trvale přítomen někdo dospělý, protože kdyby se tam něco stalo, byli by za to učitelé odpovědní.
  - Že se budou všichni žáci přezouvat do sálové obuvi, neboť pro pohyb v tělocvičně platí pravidlo, že se sem nechodí v bačkorách.
  - Že si žáci budou s sebou nosit (mít ve skřínce ve škole) oblečení, do kterého se budou převlékat, aby potom nesešli na odpoledním vyučování ve zpocených oděvech.

Je zjevné, že toto přání klade nároky na další lidi a rovněž na samotné žáky. Aby bylo možné přání realizovat, museli by nejprve zjistit, jestli je možné, aby někdo z dospělých v tělocvičně byl. Je dobré žáky upozornit na to, že přání s velkými nároky na další lidi mají nižší šanci na realizaci než přání s minimem těchto nároků. Dále by žáci museli souhlasit s nároky, které to klade na ně samotné a zavázat se ústně či písemně k jejich dodržování.

Pokud některé přání klade takové nároky, že rovnou víme, že není možné tyto nároky z nějakého důvodu akceptovat, tak to žákům hned sdělíme.

8. Sdělíme žákům, že každá věc, kterou by rádi dělali, s sebou nese nějaké nároky, jako přání, které jsme takto rozebrali. Proto není možné najednou realizovat všechna jejich přání. Necháme tedy o jednotlivých přáních hlasovat. Každý žák má 1-2 hlasy, které může udělit jednotlivým přáním. Osvědčilo se předem oznámit počet přání, která nakonec bude možné realizovat /například maximálně 3/. Předem je dobré zmínit, že některá přání, která kladou velké nároky na další lidi, se možná nebudou z těchto důvodů moci uskutečnit. Místo nich je potom možné vybrat jiná.
9. Dvě až tři přání /podle toho kolik jsme předem oznámili/, která dostala nejvíce hlasů, přepíšeme na nové místo na tabuli. Každé přání napíšeme zvlášť tak, aby pod ním bylo volné místo. Necháme žáky postupně u všech těchto přání promyslet jejich další nároky. Jednotlivé nároky při tom sepisujeme pod vybraná přání, stejně jako u příkladu uvedeného výše v bodu 8. Je vhodné při tom nároky rozdělovat do dvou sloupců podle toho, jestli jde o nárok na žáky nebo na další lidi. Učitele zde často vlivem odlišné perspektivy jeho vidění napadají nároky na žáky, které samotní žáci neuvádějí.

Proto zde poté, co žáci vyčerpají vlastní nápady nároků u konkrétního přání, může nároky doplnit učitel.

10. Jakmile dokončíme soupis nároků u prvního přání, vyzveme žáky k hlasování o tom, jestli jsou ochotni plnit nároky daného přání kladené na ně.

Prvním z předpokladů naplnění přání je jednomyslné odsouhlasení jeho nároků žáky. Osvědčilo se, když žáci tento svůj souhlas stvrdí písemně /ukázka viz níže/. Zde je nutné upozornit na to, že naplňování tohoto přání je dáno právě fungováním jeho nároků na žáky. Pokud tedy nároky (například to, že se žáci při vstupu do tělocvičny přezují) přestanou fungovat, zaniká i možnost realizace tohoto přání.

Druhým předpokladem je to, že další lidé, na něž dané přání klade nároky, budou ochotni tyto nároky akceptovat. Z tohoto důvodu je dobré žáky předem upozornit na to, že přání s velkými nároky na další lidi mají horší šanci na realizaci než přání bez těchto nároků či s jejich minimem (viz bod číslo 8). Pokud tedy zjistíme, že dané přání klade nároky na nás osobně, můžeme se ihned vyjádřit, jestli je akceptujeme či nikoliv, případně za jakých podmínek. Pokud dané přání klade nároky na další lidi, můžeme jejich realizaci odložit s tím, že necháme žáky za těmito lidmi dojít a zeptat se jich, jestli jsou nároky jejich přání ochotni /případně za jakých podmínek/ akceptovat.

Žákům můžeme sdělit, že pokud by zjistili, že jsou nároky tohoto jejich přání neakceptovatelné, necháme je vybrat jiné přání.

11. Posledním bodem je dohoda termínu, kdy se třída s učitelem pobaví o tom, jak vybraná přání fungují (jestli mají žáci možnost toto přání naplňovat a jak plní nároky, které na ně jejich přání klade).

Byli bychom rádi, kdybychom mohli,
v době pauzy mezi dopoledním a
odpoledním vyučováním hrát na školním
hrášti fotbal. 25. 4. 2006

Nároky na nás :

- Při vstupu na hráště si očistíme boty
- Během hry nebudeme křičet, abychom nerušili výuku tam, kde probíhá
- Hráště opustíme 10 minut (minimálně) před začátkem odpoledního vyučování
- Před opuštěním hráště uvedeme do původního stavu.

Jsme si vědomi toho, že pokud nebudeme plnit tyto nároky, nebudeme moci na hráště chodit.

Podpisy: *Jiří* *Tomáš* *Michal* *Radim* *Lucie* *Adam*

A.6 Čtverec z lana

Hráči si zavážou oči. Každý se během hry musí stále držet lana. Společným úkolem pro skupinu je vytvořit z lana svázaného na koncích pravidelný čtverec (obdélník nebo trojúhelník).

Varianty:

- Zkuste to znovu, beze slov, ale jsou dovoleny zvuky (pískání, vrčení a štěkání, houkání atd.).
- Dvě skupiny, každá se svým lanem, soupeří, která bude mít obrazec dřív hotový.

Zdroj: ŠIMANOVSKÝ, Z., ŠIMANOVSKÁ, B. (2005). Hry pro rozvoj zdravé osobnosti. Praha, Portál. str. 35

A.7 Elektrický plot

Provaz napjatý asi ve výšce ramen představuje elektrický drát pod napětím. Nikdo se ho nesmí dotknout. Nelze ho ani podlézt. Skupina se má dostat za něj, na druhou stranu, a začne tedy společnými silami přemísťovat jednotlivé členy přes drát. Opatrnost a kvalita provedení jsou zde důležitější než čas, než rychlost.

Zdroj: ŠIMANOVSKÝ, Z., ŠIMANOVSKÁ, B. (2005). Hry pro rozvoj zdravé osobnosti. Praha, Portál. str. 37

A.8 Brod

Stará, osvědčená hra. Skupina dostane sadu desek (nebo starých novin). Má překonat vymezenou vzdálenost – řeku nebo nebezpečné území – leč jenom po nich. Nikdo se nesmí dotknout země, smějí šlapat jenom na desky. Za porušení tohoto pravidla se připočítávají trestné minuty. Členové téže skupiny se nesmějí nacházet současně na startu a v cíli. Smějí být ovšem na startu a na trase, nebo na trase a v cíli. Soutěží-li víc skupin, porovnáme jejich časy a vyhlásíme vítěze.

Hra přináší plno zážitků i otázek: Jakou strategii skupina zvolila? Kdo ji navrhl? Kdo všem nejvíce pomohl? Kdo spoléhal na druhé? Jaké kdo měl nebo má ze hry pocity? Co by se mohlo změnit, aby skupina spolupracovala lépe? Je třeba věnovat dost času hledání odpovědí a sdílení. I zde je sdílení stejně důležité jako hra sama.

Zdroj: ŠIMANOVSKÝ, Z., ŠIMANOVSKÁ, B. (2005). Hry pro rozvoj zdravé osobnosti. Praha, Portál. str. 37

A.9 Dopravní zácpa

Řešení problému,
spolupráce,
tělesný kontakt

Pomůcky: žádné, viz dále

Prostředí: Vyznačit na podložce boxy (viz obrázek) v jedné řadě, velké tak, aby v každém mohl stát jeden člověk. Boxů je o jeden více než hráčů. Lze je vyryt do země, nakreslit křídou, použít čtverce z linolea nebo ze dřeva.

■ Popis:

Hra jako by nás připravovala na přelidněná města. Procvičíme si úsporný a k cíli vedoucí pohyb ve dvou stejně početných skupinách. Skupiny se postaví proti sobě, každý hráč v jednom boxu, uprostřed mezi nimi zůstane jeden box volný. Dále to pokračuje jako v opravdové dopravní špičce. Skupiny si musí vyměnit místa. K prvnímu kroku využijí volný box ležící mezi nimi. Pro tuto zvláštní dopravu stanovíme několik pravidel:

- a) hráč se může posunout vpřed na volný box ležící před ním;
- b) hráč jedné skupiny může postoupit vpřed také tím, že obejde hráče z druhé skupiny, je-li za ním volný box; nesmí takto obcházet hráče ze své skupiny;
- c) není dovolen pohyb vzad;
- d) hráči se musí míjet obličejem k sobě;
- e) je dovolen pouze pohyb jednoho hráče.

Veškerá komunikace probíhá v základním postavení, členové obou skupin stojí ve vyznačených boxech a řeší dopravní problém na místě. Složitá dopravní situace je vyřešena v tom okamžiku, kdy se celá skupina stojící vlevo od volného boxu přemístí napravo a obráceně.

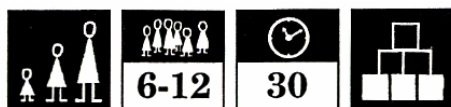
■ Variace:

- Před zahájením přesunu skupin se snaží každý hráč nalézt vlastní individuální řešení. Může si pomoci mincemi, papírky a jinými malými předměty. V celé skupině pak dojde ke konfrontaci a výběru toho nejlepšího návrhu.
- Zvládne-li skupina přesun, může se pokusit o přesun ještě jednou, ale pouze na jedno nadechnutí.

Bezpečnost: Vedoucí hned zpočátku upozorní, že to je hra spočívající na dobrém plánování a úsudku. Je potřebná trpělivost a uvažování.

Zdroj: NEUMAN, J. (1998). Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Praha, Portál. str. 166

A.10 Uzlování

Řešení problému,
představitivost,
tělesný kontakt

Pomůcky: 20m lano

Prostředí: jakákoli rovnější plocha (louka, lesní cesta, hřiště)

■ Popis:

Rozdělíme se do dvou skupin, každá skupina k jednomu konci lana. Všichni uchopíme lano oběma rukama asi v jednometrových odstupech. Mezi skupinami zůstanou asi dva metry volného lana.

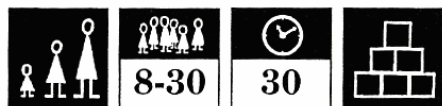
Nyní musíme společným úsilím uvázat na laně osmičkový uzel. Podmínkou je, že každý musí držet po celou dobu lano oběma rukama ve stejném místě.

■ Variace:

- Volíme nejprve jednoduchý uzel nebo jen jeho rozvázání.
- Vyzkoušíme různé druhy uzlů.
- Uložíme skupině časový limit.
- Uspořádáme soutěž mezi dvěma družstvy.

Zdroj: NEUMAN, J. (1998). Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Praha, Portál. str. 173

A.11 Živá abeceda

Komunikace,
tvořivost,
tělesný kontakt

Pomůcky: žádné

Prostředí: jakákoli rovná a suchá plocha

■ Popis:

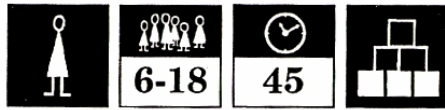
V této činnosti se všichni staneme na chvíli herci, kteří prostřednictvím svých těl sdělují nějakou informaci, i diváky, kteří se snaží pochopit význam tohoto sdělení. Rozdělíme se na dvě skupiny. Jedna ze skupin se vzdálí a tajně si domluví slovo, které ztvární pomocí svých těl. Do „psaní“ se zapojí každý člen skupiny. Využití prstového písma si necháme na jinou příležitost. Jakmile dokončí konstrukci slova, oznámí to druhé skupině. Tato skupina společným úsilím všech svých členů hledá význam slova. Když si myslí, že ho našla, oznámí to mluvčí skupiny. Po přečtení daného slova se úlohy vymění.

■ Variace:

- V méně početné skupině (pod 8 členů) čte sdělení vedoucí nebo jeden vybraný hráč. Máme-li dost času, vystřídají se na místě „čtenáře“ všichni členové skupiny.
- Můžeme měřit čas, za který je sdělení rozluštno, a uspořádat soutěž mezi družstvy nebo jednotlivci.
- Vymezíme slovní druh, případně řeč, ve které budeme tvořit.
- Píšeme první slova ze známých přísloví a „čtenáři“ musí zbytek doplnit.

Zdroj: NEUMAN, J. (1998). Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Praha, Portál. str. 210

A.12 Manažeri

Komunikace,
řešení problému

Pomůcky: 10m lano, 6 pásek na oči

Prostředí: kdekoli, pracovní jednotlivých profesí mohou být zasazeny do různého prostředí

■ Popis:

Stali jsme se týmem, který je složen ze šesti dělníků, tří manažerů a tří inženýrů. Společně máme zkonstruovat jednu součástku k novému přístroji. Každá skupina je vysoce specializovaná. Inženýři navrhli plány. Jejich technické vyjadřování je tak složité, že komunikují s manažery v jejich pracovních bez slova a bez jakéhokoli nákresu. Jakmile manažeri pochopí, o co jde, telefonují dělníkům (zůstanou vzdáleni od dílny) a slovně jim předávají návrhy inženýrů. Dělníci jsou podle směrnic odborů jediní, kteří smějí pracovat se surovinou a vyrábět výrobky. Vzhledem k tomu, že musí slepě poslouchat, zavážeme jim oči.

Po tomto úvodu sdělíme nebo písemně zadáme skupině inženýrů popis výrobku. Ti se mezi sebou domluví a předávají instrukce dále. Na začátek zkusíme zkonstruovat z lana rovnostranný trojúhelník s tolerancí ± 2 cm. To znamená, že tento úkol musí inženýři sdělit manažerům, za kterými přijdou po poradě ve své kanceláři (vymezeném prostoru).

■ Variace:

- Obměňujeme vzdálenosti všech tří pracovních od sebe i způsoby komunikace mezi skupinami pracovníků.
- Podle vyspělosti skupiny můžeme navrhovat složitější obrazce.
- Je možné volit i jiné materiály - hlinu, dřevěné hranoly, pruty apod.

Zdroj: NEUMAN, J. (1998). Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Praha, Portál. str. 214

A.13 Počítám s tvou pomocí

Komunikace,
spolupráce,
řešení problému

Pomůcky: čelenky nebo samolepicí štítky s čísly - součet tří čísel musí být 100. Některé z kombinací, podle kterých volíme čísla: 1, 29, 70 / 3, 24, 73 / 23, 25, 52 / 30, 20, 50 / 15, 16, 69 / 23, 26, 51 / 10, 40, 50 apod.

Prostředí: dvůr, hřiště, louka, les

■ Popis:

Všichni se postaví do kruhu, zavřou oči a každému bude umístěno na čelo nějaké číslo. Potom se ještě v prostoru za pomoci vedoucího promíchají. Pak otevrou oči a budou se snažit beze slov vytvořit trojice tak, aby součet jejich čísel na čele dával hodnotu 100. Kombinace čísel musí být volena tak, aby žádný hráč nezůstal osamocen. Nemá-li počet hráčů dělitelný třemi, zařadí se do hry i vedoucí nebo se jeden až dva hráči stanou rozhodčími.

■ Variace:

- Zadáme časový limit pro splnění úkolu nebo vyloučíme tělesný kontakt.
- Pro obveselení můžeme vytvořit kombinace ze zvířat stejného druhu. Trojice se budou vyhledávat jen pomocí zvukových signálů napodobujících hlas zvířete a ukazováním.
- Jednodušší varianta může využívat určitého počtu barevných kombinací. Zvolíme např. pět barev a počet hráčů dělitelný pěti. Vytváří se pak pětice obsahující všechny barvy.
- Lze navrhnout kombinace ze složitějších znaků.
- Můžeme vyzkoušet alternativu s vyloučením zraku, např. připravit náramky na ruku z gumičky a určitého počtu velkých korálek nebo korálek několika typických tvarů. Vše se odehrává v omezeném prostoru (šňůry či gumy natažené mezi stromy) a bez mluvení.

Zdroj: NEUMAN, J. (1998). Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Praha, Portál. str. 215

A.14 Dotkl ses mne

TÉMA: POCITY

Cíl: Zamyšlení nad vzájemnými vztahy ve skupině.

Pomůcky: pro každého dvě kartičky A6 a tužka

Prostředí: místnost

Čas na přípravu: –

Čas na hru: 15 minut

Věk: 10+

Náročnost psychická: 3

Náročnost fyzická: I

Počet hráčů: 3+

POPIS

Na jednu kartičku každý napíše sdělení tomu, kdo ho podle jeho názoru ranil: „Dotkl ses mne tím, že jsi...“ Na druhou kartičku uvede: „Myslím, že jsem se tě dotkl tím, že jsem... Promiň.“ (5 minut) Obě kartičky pak předá adresátovi.

REFLEXE HRY

Co se mi zdálo při hře důležité? Byly pro mne obě úlohy snadné? Překvapily mne kartičky, které jsem dostal? Chci dávat víc najevo, že se mne někdo dotkl? Čemu to prospěje?

POZNÁMKA PRO VEDOUCÍ

Je vhodné připomenout, že se občas každý může zeptat kamaráda, zda se necítí něčím dotčen.

Zdroj: HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. (2004). Hry do kapsy VI. Praha, Portál.

A.15 Vlastní a cizí chyby

TÉMA: POCITY

CÍL: Ujasnit si, co se mi nelíbí na ostatních, i to, zda se nechovám stejným způsobem.

Pomůcky: pro každého papír a tužka

Prostředí: místnost

Čas na přípravu: –

Čas na hru: 25 minut

Věk: 10+

Náročnost psychická: 2

Náročnost fyzická: 1

Počet hráčů: 1+

POPIS

Slova ranit, poranit, dotknout se apod. se používají jak při tělesném poranění, tak v přeneseném smyslu k označení stavu psychického. Každý účastník napíše 10 vět, kde se slovo „ranit“ vyskytuje. Pak se všichni rozdělí do dvojic a spolu zvažují, kolikrát bylo výrazu užito ve smyslu fyzického poranění a kolikrát ve smyslu psychického zásahu.

REFLEXE HRY

Týkaly se věty více tělesných, nebo psychických stavů? Co mne překvapilo? Jak se nyní cítím? Mohu hovořit se svými rodiči o tom, že se mě něco dotklo? Kdo mne často zraňuje? Co je mé nejcitlivější místo? Stává se mi, že sám někoho raním?

POZNAMKA PRO VEDOUCÍ

Při hlubším probírání citlivých osobních témat je nutná bezpečná skupina a vedoucí, který dokáže psychologicky zvládnout obtížné situace.

Zdroj: HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. (2004). Hry do kapsy VI. Praha, Portál

A.16 Achillova pata

TÉMA: POCITY

Cíl: Uvědomit si oblasti, ve kterých jsem zvláště citlivý.

Pomůcky: pro každého formulář „Moje Achillova pata“ a tužka

Prostředí: místnost

Čas na přípravu: –

Čas na hru: 40 minut

Věk: 11+

Náročnost psychická: 4

Náročnost fyzická: 1

Počet hráčů: čtveřice

POPIS

Achillovou patou se označuje oblast, ve které je někdo obzvláště zranitelný, citlivý. Všichni uvádějí příklady (i vedoucí). Pak každý vyplní formulář „Moje Achillova pata“. (10 minut)

Ve čtveřicích si vzájemně pohovoří o svých poznámkách. Kdo chce, může, ale samozřejmě nemusí sdělit, v čem spočívají jeho obavy z odhalení jeho „Achillovy paty“.

Formulář „Moje Achillova pata“

Nejraději slyším, když o mně někdo říká:

- 1.
- 2.
- 3.

Dotkne se mne, když někdo říká:

- 1.
- 2.
- 3.

Nejhorší, co lze o někom říct, je:

- 1.
- 2.
- 3.

REFLEXE HRU

Dozvěděl jsem se při hře něco nového? Jak ostatní reagovali na má sdělení? Kdo má podobná citlivá místa jako já? Jak se teď cítím?

POZNAMKA PRO VEDOUcí

Při hlubším probírání citlivých osobních témat (např. Nejhorší, co by o mně někdo mohl říct...) je nutná bezpečná skupina a vedoucí, který dokáže psychologicky zvládnout obtížné situace. Jinak je vhodnější mluvit spíše obecně, neosobně.

Zdroj: HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. (2004). Hry do kapsy VI. Praha, Portál.

A.17 Cizí hněv

TÉMA: POCITY

CÍL: Uvědomit si, že předpokládaný hněv druhého je často odrazem mého vlastního hněvu.

Pomůcky: pro každého papír a tužka

Prostředí: místnost

Čas na přípravu: –

Čas na hru: 40 minut

Věk: 12+

Náročnost psychická: 3

Náročnost fyzická: I

Počet hráčů: 3+

POPIS

Každý uvede několik (5) situací, kdy se na něj někdo zlobil, on však s ním o jeho hněvu nemluvil. Napiše jméno dotyčného a předpokládaný důvod rozhořčení, např.: „Myslím, že se na mne včera zlobil Radek, protože jsem s ním nechtěl jít na hřiště.“ (5 minut)

Potom se každý zamyslí nad tím, jestli on sám se na dotyčného také zlobil, např. v uvedeném příkladu by se mohlo ukázat, že Radek nedávno pisatele venku uhodil. Každý tedy zváží, jestli neměl vůči druhé osobě nepříjemné pocity. Pochopitelně tomu tak nemusí být ve všech případech. (10 minut) Všichni společně hovoří o souvislostech, které je při tom napadly. (10 minut)

Potom se účastníci soustředí na vztahy ve skupině, např.: „Myslím, že se Aleny dotklo, že jsem ji nepozvala na oslavu svých narozenin.“ Každý uvedený příklad se prověří, zda byl předpoklad správný, nebo ne. Pokud ne, zkoumáme, zda hněv nebyl v pisateli samém.

REFLEXE HRY

Mívám často pocit, že se na mne někdo zlobí? Z čeho tak soudím? Jsou nějaké vnější známky hněvu? Jak jisté jsou tyto vnější projevy? Jak mohu zjistit, že se na mě někdo ve skupině hněvá? Proč si někdy mohu myslet, že se na mne někdo zlobí, i když to není pravda? K jakým problémům může dojít, když se pokouším zjistit, zda předpokládaný hněv je skutečný? Jaké to má výhody?

POZNÁMKA PRO VEDOUCÍ

Hra vychází z domněnky, že předpokládaný hněv může být odrazem vlastního hněvu; je těžké si ho přiznat, a proto máme sklon přesunout zlost (a zodpovědnost za ni) na druhé. Výhody takového počínání: mohu mít pocit, že jsem „lepší“, protože ten „zlý“ je ten druhý. Negativa: oslabují se vzájemné vztahy a může se vyvíjet strach z lidí.

Zdroj: HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. (2004). Hry do kapsy VI. Praha, Portál

A.18 Můj kamarád

CÍL: Zamyšlení nad blízkým člověkem, vžití se do něho.

Pomůcky: papír a tužka

Prostředí: místnost

Čas na přípravu: –

Čas na hru: 30 minut

Věk: 10+

Náročnost psychická: 3

Náročnost fyzická: I

Počet hráčů: dvojice

POPIS

Každý si představí svého nejlepšího kamaráda a představí si, že s ním má udělat interview pro časopis. Může si vymyslet libovolné otázky – musí na ně však za svého přítele sám odpovědět, např.:

Kterou barvu máš nejraději?

Kterou písničku máš nejraději?

Co děláš o prázdninách?

Co tě nejvíc rozzlobí?

Co by sis koupil, kdybys měl hodně peněz?

Asi po 15 minutách se vytvoří dvojice (nejlépe ti, kteří znají nejlepšího kamaráda svého partnera), seznamují se vzájemně se svými zápisy a povídají si o tom, jak by kamarádi asi odpověděli. (10 minut)

REFLEXE HRŮ

Jak dobře znáte názory svých kamarádů? Znají vás ostatní dobře, nebo se v něčem mýlí? Proč si asi někdo myslí, že zastáváte určitý názor?

POZNÁMKA PRO VEDOUCÍ

V běžné skupině je vhodnější otázky udržet v hravé formě a dovést účastníky k tomu, že je třeba se více zajímat o své přátele a lépe je poznat.

Zdroj: HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. (2004). Hry do kapsy VI. Praha, Portál.

A.19 Co o tobě vím?

Cíl: Zlepšení vzájemného poznání a vztahů ve skupině.

Pomůcky: pro každého papír a tužka, formulář „Co o tobě vím?“

Prostředí: místnost

Čas na přípravu: –

Čas na hru: 30 minut

Věk: 10+

Náročnost psychická: 3

Náročnost fyzická: 1

Počet hráčů: dvojice

POPIS

Vylosují se náhodné dvojice (chlapec–dívka nebo různé). Každá má 10 minut na vzájemné dotazy a zjišťování. Potom se dvojice rozejde tak, aby se nemohla domlouvat.

Každý dostane formulář „Co o tobě vím?“ (vedoucí připraví otázky vhodné pro danou skupinu) a odpovídá, co o svém spoluhráči ví. Potom obdrží stejný formulář, ale nadepsaný „Správné odpovědi“, ve kterém odpovídá za sebe.

Formulář „Co o tobě vím?“

Jméno hráče, o něhož se jedná:

Jakou má barvu očí?

Kolik má sourozenců?

Jeho oblíbené prostředí:

Jak daleko má do školy:

Jak zareaguje, když mu někdo šlápne na nohu?

Provozuje aktivně nějaký sport? Jaký?

Umí zpívat?

Rozdělil by se o poslední jídlo, kdyby hrozil hlad?

Mívá dost peněz?

Kdyby byl zvířetem, co by byl?

Kdybych musel/a strávit týden v divočině, chtěl/a bych tam být s ním?

Porovnáme formulář „Co o tobě vím?“ a „Správné odpovědi“ vztahující se ke stejnému hráči. Poznáme, kdo se víc zajímá o ostatní, příp. která dvojice se dobře zná.

- Hru můžeme provádět i jako „televizní soutěž dvojic“, při níž hráči prokazují svou znalost druhého veřejně před ostatními.

REFLEXE HRY

Zajímám se o ostatní? O kolika lidech bych dokázal říct, že je dost znám? Překvapilo mě někdy něčí jednání? Jaké informace o sobě jsem ochoten sdělovat ostatním? Zajímá mě, co dělají ostatní, nebo obvykle mluvím o tom, co podnikám já?

POZNÁMKA PRO VEDOUcí

Formulář je vhodné připravit podle vlastních podmínek a hráčů. V náhodné skupině se zaměříme spíše na vnější znaky a zábavné otázky, ve známé bezpečné skupině se lze zaměřit i na vnitřní stav a hlubší poznání účastníků.

Zdroj: HERMOCHOVÁ, S., NEUMAN, J. (2004). Hry do kapsy VI. Praha, Portál.

F.1 Co už všechno víme o koni

Ročník: 2.–5.

Časový rámeček: 2 vyučovací hodiny

Anotace

Prostřednictvím tohoto námětu lze kromě věcných znalostí (v tomto případě o koni) rozvíjet rovněž dovednost o něco žádat a za něco děkovat. Lekce je postavena tak, aby si žáci zformulovali a procvičili zásady efektivní žádosti a děkování. Jedná se o dovednosti, které žáci denně používají ve škole i mimo ni. Žáci si na vlastní kůži prožijí, jak je někdo o něco žádá (děkuje) příjemným (efektivním) způsobem a jak oni sami mohou tento způsob při žádání a děkování používat.

Cíle této lekce:

Žáci

- srovnávají, hodnotí, argumentují
- formulují, diskutují, vyvozují závěry
- předvádí modelové situace
- analyzují předváděné ukázky
- třídí dosavadní vědomosti o koni a získávají nové poznatky
- učí se efektivně děkovat a žádat

Mezioborové vztahy:

Člověk a jeho svět

Výukové metody a strategie:

hraní rolí, myšlenkové mapy; skupinová práce

Pomůcky:

učebna s dostatkem prostoru

kartičky – čtvrtka A5 pro každého žáka

čtvrtky nebo balicí papír A3 (podle počtu skupin při tvorbě myšlenkových map)

fixy - podle počtu skupin

pracovní list - kůň

Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea

Postup:

1. Na začátku seznámíme žáky s cíli této lekce.

Zde jde o rozvoj dovednosti žádosti a děkování a o obohacení informací o koních.

2. Zcitlivění na téma hodiny

Vyzveme žáky k tomu, aby pozorně sledovali, jakým způsobem bude některý z nich o něco žádat. Jednotlivé způsoby mohou vypadat např. takto:

Učitel přijde k žákovi, vezme si jeho sešit a při odchodu řekne zády k němu: „Díky.“

Učitel přijde k žákovi a řekne: „Potřebuji propisku.“ Bez čekání na jeho reakci vezme propisku a odejde.

Učitel přijde k žákovi a sdělí mu: „Vzpomínáš, jak jsem ti půjčil pravítko? Tak já si teď půjčím tvou kalkulačku.“

Učitel přijde k žákovi a zeptá se ho: „Smím si půjčit tvoji učebnici?“ Počká na odpověď - souhlas a pak teprve s knihou odejde.

Učitel přijde k žákovi a sdělí mu: „Mohl bych si prosím půjčit tvou tužku? Potřeboval bych si s ní napsat do sešitu zadání domácího úkolu.“ Počká na odpověď a poděkuje.

Po přehrání těchto situací vyzveme žáky, aby nám popsali, který ze způsobů se jim nejvíce líbil a proč.

Dále žáky vyzveme, aby popsali, co se jim na jednotlivých způsobech líbilo a nelíbilo a proč?

Věci, které říkají, zapisujeme heslovitě na tabuli.

Poznámka

Při popisování toho, co se žákům líbilo a nelíbilo na jednotlivých způsobech žádostí, je vedeme k věcnému popisu (vyjádřit, proč se jim daný způsob jevil agresivní).

Co se nelíbilo:

- nezeptal/a se.
- nepodíval/a se do očí.
- nepočkal/a na reakci druhého.
- nepoděkoval/a.

Co se líbilo:

- díval se mu do očí
- poprosil
- poděkoval
- oslovil ho příjemným (nepříliš hlasitým) hlasem
- sdělil, na co věc potřebuje a kdy ji vrátí
- nechal mu čas na rozmyšlení odpovědi

3. Zadání aktivity *Kůň*

Vyzveme žáky, aby si každý ze výše sepsaných zásad jednu vybral a přepsal na svůj pracovní list.

Každému rozdáme pracovní list „Kůň“ (viz dále) a vysvětlíme, jak se s ním bude pracovat.

Nejprve všichni do levého sloupce vyplní křestní jména všech spolužáků (pokud jsou stejná, tak i zkratku příjmení). Každý si svůj list v dolní části podepíše.

Vysvětlíme pravidla. Při aktivitě se žáci navzájem navštěvují. Každý může druhému do kterékoli řádky tabulky napsat cokoli, co tam ještě není. Cílem je, aby všichni od všech získali nějakou informaci. Každý si odškrtně jméno toho, kdo už mu něco napsal. (Je možné dle času a věku žáků upravit například tak, že stačí navštívit 10 spolužáků).

Vyzveme žáky, aby si do spodní kolonky pracovního listu (Věc, kterou je dobré dělat, když někoho o něco žádám) přepsali jednu věc, kterou si vybrali. Upozorníme žáky na poslední kolonku pracovního listu. Během aktivity se do ní mohou zaznamenávat věci týkající se efektivního děkování.

Při vyplňování tabulky musí každý hlídat, jestli v řádku, do kterého přispívá, není už pět věcí. Pokud ano, musí zvolit jiný řádek.

Vyzveme žáky k parafrázování (výkladu vlastními slovy) zadání aktivity. Dotazy na několik žáků zajistíme, že složí v odpovědích dohromady celou instrukci aktivity.

Na aktivitu doporučuji dávat zhruba o třetinu méně minut, než je ve třídě žáků.

Poznámka

U menších dětí je vhodné zařadit „demokolo“ (aktivitu nanečisto). Upozornit, že si to nejprve vyzkoušíme, a nechat aktivitu rozběhnout 2–3 minuty. Potom ji zastavit a doladit společně s dětmi ta pravidla, která nepochopily.

Pro zpestření je možné během vyhledávání informací o koni např. vyzvat žáky k tomu, aby chodili podle pěti rychlostí a zpátečky (jako auta). Během aktivity tlesknutím změním rychlost.

4. Rozbor aktivity

Nejprve vyzveme žáky, aby nám na škále (např. prsty 1–5) ukázali, jak se jim dařilo během aktivity pracovat s věcí, kterou si vybrali. Poté vedeme mluvenou reflexi. Cílem je znovu se zamyslet nad žádostmi a děkováním ve vztahu k sobě.

Je možné položit některé z následujících otázek:

- Jak vám bylo, když jste tu chodili, žádali a děkovali?
- Kdybyste nyní měli zvednout ruku podle toho, jak se vám daří s uvedenými zásadami pracovat ve vašem běžném životě, kde by byla?
- Na co nejčastěji zapomínáte, když o něco žádáte?
- Co se objevilo v řádku věnovaném děkování?
- Kdybyste měli dát dohromady tři zásady efektivního děkování, jak by zněly?
- Napadá vás ještě něco, co by bylo možné doplnit do našich zásad efektivní žádosti a děkování?

Mluvenou reflexi je možné zakončit závazkem do příští hodiny: Každý si vybere jednu jinou věc, než kterou měl, a zkusí s ní do příštího úterý pracovat. Na začátku příští hodiny si řekneme, jak se to komu dařilo.

Poznámka

U škály je dobré ptát se rovněž žáků, kteří ukázali 1 prst (dařilo se mi ve všech případech):

- Co ještě jiného jsi použil/a?
- Co jsi si všiml/a, že používají ostatní?
- Daří se ti to tak i mimo tuto aktivitu?
- Pokud ano, na čem z toho, co tu máme ještě sepsáno, bys mohl/a ještě pracovat?

Mluvenou reflexí o děkování je možné dát dohromady, že je efektivní říkat:

- Používat oslovení křestním jménem
- říkat, za co přesně děkuji
- udržovat s partnerem oční kontakt

5. Tvorba myšlenkové mapy

Rozdělíme žáky do 3–5-členných skupin. Každá skupina za pomoci svých vyplněných záznamových archů zkonstruuje přehlednou a podrobnou myšlenkovou mapu o koni. Mapa se píše fixy na čtvrtky (balicí papíry), v jejichž středu je v oválu napsáno „kůň“. Tuto mapu bude skupina prezentovat. Jednotlivé prezentace budou ostatní žáci hodnotit. Hodnotí se přehlednost a srozumitelnost mapy a poutavost prezentace, která se musí vejít do 3 minut.

Poznámka

Smyslem myšlenkových map, je zachytit vlastní myšlenky, které se váží k nějaké věci. Se žáky 4. třídy se mi osvědčil tento postup:

a) Ukážeme princip tvorby mapy na nějakém příkladě na tabuli. Doprostřed tabule napíšeme např. „slunce“ a vyzveme žáky, aby říkali vše, co je k tomuto slovu napadá. Když někdo řekne nějaký nápad a jiný to komentuje jako „kravinu“, vyzveme žáky, aby popsali, co se stalo.

Co se stane, když tímto způsobem komentuji něčí nápad?

Jak se může dotyčný potom cítit?

Co je dobré dělat, aby takové pocity spolužáci neprožívali?

Dovedeme třídu k tomu, že nápady se při tvorbě myšlenkové mapy ve skupině nekomentují, pouze se zapisují.

b) Vyzveme žáky, aby věcem sepsaným u sebe vymysleli společné nadpisy.

c) Vysvětlíme, jakou úlohu pro zapamatování hrají obrázky. Necháme žáky vymyslet několik jednoduchých obrázků k nadpisům jednotlivých skupin na tabuli.

6. *Prezentace a hodnocení*

Jednotlivé skupiny jsou vyzvány k prezentacím, ostatní je hodnotí. Po proběhlé prezentaci se během 1,5 minuty dohodnou na počtu bodů (např. 1–5), které dané prezentaci udělí. Bodování se zapisuje na tabuli.

Poznámka:

Při bodování jednotlivých prezentací zjišťujeme, co se komu konkrétně líbilo či nelíbilo a proč? Jinak se z bodování snadno stane přehlídka toho, kdo s kým kamarádí.

Nakonec můžeme žáky vyzvat k tomu, aby jednou větou sdělili důležitou věc (poznatek), kterou si z dnešní hodiny odnáší. Poté dostanou větší prostor k vyjádření všichni žáci, kteří chtějí.

7. *Závěr*

Dovednosti, na které je tato lekce zaměřena (děkování za pomoc a žádost o pomoc), je vhodné po nějaké době znovu připomenout, či procvičit. K připomenutí mohou stačit úkoly (dotazy) učitele pro žáky, či skupiny žáků, kteří potom mají čas na zformulování odpovědi. (Možné úkoly/dotazy:

- 1) Dejte dohromady 3 zásady děkování či žádosti
- 2) Jaký způsob děkování je vám příjemný a proč?
- 3) Co z toho, co jsme dali dohromady jako doporučení pro děkování (žádost), nejvíce používáte?
- 4) Kdy jste to použili naposled a jak vám to fungovalo?

K procvičení se mi osvědčila forma, při které se skupinkám žáků rozdají papíry s popisem konkrétních situací ve třídě, ve kterých se daná dovednost projevuje: (děkování: poděkování za půjčku tužky od spolužáka; poděkování za pomoc od spolužáka; poděkování za konkrétní chování (doprovod domů) spolužáka, které mi udělalo radost); (žádost: žádost kamarádovi o půjčení tužky, žádost kamarádovi o pomoc při psaní úkolu, žádost kamarádovi o radu). Úkolem skupin žáků je potom připravit a předehrát krátké scénky, ve kterých se daná dovednost projeví.

Co už všechno v naší třídě víme o koni	
Jména spolužáků	Čím se kůň živí:
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	Jaká zvířata jsou mu podobná:
7.	
8.	
9.	
10.	
11.	
12.	Kde žije:
13.	
14.	
15.	
16.	
17.	
18.	Písničky, knížky, pohádky a filmy, ve kterých jsou koně:
19.	
20.	
21.	
22.	
23.	
24.	Ostatní nápady:
25.	
26.	
27.	
28.	
29.	
30.	
31.	
32.	
Podpis:	
Věc, kterou je dobré dělat, když někoho o něco žádám, a kterou jsem si vybral(a):	
Co mi bylo příjemné při děkování (popis chování):	

G.1 Aktivita: Novinář a kritik

Prostřednictvím této aktivity je možné žáky učit sdělovat kritiku nekonfliktním způsobem. Tento způsob kritiky je založen na skutečnosti, že mluvíme důsledně za sebe, bez hodnocení druhých lidí. Namísto: „Jsi hlupák, když si to myslíš.“ „Takovou blbost nemyslíš vážně.“ „To je kravina.“, řekneme: „S tím já nesouhlasím.“ „To se mi nelíbí.“, „Myslím si něco jiného.“ ...

Nejprve tedy žákům ukážeme několik příkladů hodnocení - viz výše. Nekonfliktní způsob, založený na mluvení za „já“, můžeme dále nechat žáky samostatně objevit (například zadáním pro dvojice: „Zkuste jeden druhému sdělit, že se vám nelíbí jeho tričko, takovým způsobem, který pravděpodobně nepovede ke konfliktu“. Nebo žákům můžeme tento způsob rovnou odtajnit.

Úkolem všech žáků je nejprve napsat krátkou novinovou zprávu (sloupek), ve které bude zachyceno něco z dění ve třídě. Žákům je vhodné sdělit, že se jejich články budou zveřejňovat. Zpráva by měla být stručná (je možné sdělit, že bude maximálně 5 vět) a měla by mít poutavý titulek. Pod zprávu se každý podepíše pseudonymem.

Poté, co všichni sloupek napíší, vystaví ho na stůl. Následuje konference kritiků. Každý žák se stává kritikem. Jeho úkolem je najít na člancích věci, které by se kritikům mohly nelíbit. Zde je vhodné zařadit krátký sběr nápadů na téma: Co vše se může kritikovi novinářů nelíbit na jejich člancích?

Žáci dají dohromady například:

- Článek neodpovídá realitě.
- V článku jsou gramatické chyby.
- Článek je příliš rozvleklý.
- Článek je odněkud opsaný.
- Článek je nudný, nezajímavý.
- Článek je povrchní, není výstižný.
- Článek zachází do soukromí jednotlivců.
- Článek se vrací k vyřešeným tématům.

Každý z žáků si vezme papír A4 a tužku. Po vymezenou dobu (například 10 minut) žáci prochází mezi lavicemi a čtou si články. Každý z nich hledá na člancích věci, které se mu nelíbí. K těmto věcem si píše poznámky na svůj papír. U poznámky by neměl scházet pseudonym autora článku.

Následuje odborná diskuse moderovaná učitelem. Jednotliví kritikové zde postupně zveřejňují své kritiky. Na kritiky mají autoři článků zakázáno reagovat. Po odeznění kritiky vždy následuje krátký rozbor její formy. Jedinou povolenou formou kritiky je kritika za „Já“ – viz výše. Zazní-li hodnocení, nechá učitel kritika jeho výrok přeformulovat. Tímto způsobem padají postupně kritiky na jednotlivé články.

Na závěr může proběhnout krátká shrnující reflexe zaměřená na to, co si z této aktivity žáci odnášejí.

Mohou zde padnout následující otázky:

- Když budete chtít někomu sdělit, že vám vadí něco, co dělá, jak mu to řeknete?
- Představme si, že nám vadí, že nás někdo oslovuje přezdívkou, kterou nemáme rádi. Jak bychom mu to řekli s použitím mluvení za „Já“, které jsme teď trénovali?
- Jak by mohlo znít doporučení pro člověka, který chce něco kritizovat a nechce se pohádat?
- Co si odnášíte z této aktivity věnované sdělování kritiky?

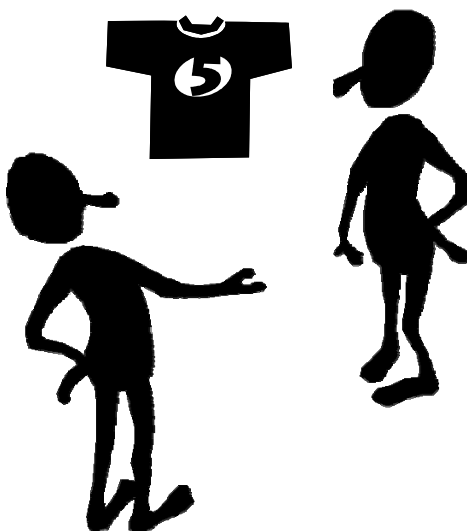
Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea

G.2 Tričko

Prostřednictvím následující aktivity je možné žáky učit sdělovat kritiku nekonfliktním způsobem. Tento způsob kritiky je založen na tom, že mluvíme důsledně za sebe, bez hodnocení druhých lidí. Namísto: „Jsi hlupák, když si to myslíš.“ „Takovou blbost nemyslíš vážně.“ „To je kravina.“, řekneme: „S tím já nesouhlasím.“ „To se mi nelíbí.“ „Myslím si něco jiného.“ ....

Přineseme do třídy tričko. Ukážeme ho žákům a necháme je, aby se rozhodli jestli je hezké, nebo ošklivé. Odpověď nevím nepřipouštíme, jde o nucenou volbu. Žáky, kteří si myslí, že je ošklivé, si necháme stoupnout, ostatní necháme sedět. Třída se tak většinou rozdělí na dvě nestejně velké skupiny. Pokud se tak nestane, stane se dále zástupcem druhé poloviny učitel.

Žákům v těchto skupinách zadáme individuální úkol. Vymyslet způsob, kterým sdělíme zástupci druhé skupiny, že se nám tričko líbí/nelíbí. Tento způsob by měl maximálně omezit riziko konfliktu. Každý žák si zapíše větu, kterou potom bude moci prezentovat. Je možné si napsat i několik typů těchto vět.

Následuje vyvolávání žáků obou skupin. Žák, kterému se tričko líbí/nelíbí, vždy sdělí svou připravenou větu jednomu zástupci druhé skupiny. Ten se pokusí na to zareagovat s použitím svojí věty. Takto postupně probíhají krátké ukázky rozhovorů zástupců obou skupin. Po každé ukázce následuje udělení bodů formě, kterou oba aktéři použili pro vyjádření vlastních názorů. Každý žák ve třídě má 3 body. Body se udělují postupně oběma aktérům rozhovoru. Míra bodů závisí na tom, nakolik nám připadá daný způsob jako nekonfliktní. Způsoby, které

dostanou nejvyšší počet bodů, učitel zapíše heslovitě v podobě věty, která padla, na tabuli.

Po ukončení prezentace rozhovorů následuje rozbor, který by měl vést k tomu, že žáci popíší, jak funguje způsob nekonfliktního sdělování vlastních názorů. Mohou se při tom opřít o věty, které jsou napsané na tabuli a kterým udělili nejvyšší počet bodů. Žáky můžeme rozdělit do dvojic a nechat je jednoduchou zásadu nekonfliktního sdělování vlastních názorů dát dohromady. Nebo jim můžeme tuto zásadu sdělit sami. Tato zásada spočívá v mluvení za „Já“ - viz výše. Tuto zásadu nakonec sepíšeme tak, aby byla žákům na očích. Může znít například takto: Když chci někomu něco říct, měl bych mluvit za sebe – Já si myslím, Já to vidím tak a tak, Mně se to a to líbí.

Dále rozdělíme žáky do dvojic. Ve dvojicích je necháme připravit krátký rozhovor, podobný předchozímu rozhovoru o tričku. Jeden žák v něm druhému zkusí výše popsáním nekonfliktním způsobem sdělit, že se mu nelíbí něco, co druhý dělá, nebo například něco, co má na sobě. Tyto rozhovory se potom opět prezentují.

Na závěr může proběhnout krátká shrnující reflexe, co si z této aktivity žáci odnášejí. Mohou zde padnout následující otázky:

- Když budete chtít někomu sdělit, že vám vadí něco, co dělá, jak mu to řeknete?
- Představme si, že nám vadí, že nás někdo oslovuje přezdívkou, kterou nemáme rádi. Jak bychom mu to řekli s použitím mluvení za „Já“, které jsme teď trénovali?
- Jak by mohlo znít doporučení pro člověka, který chce něco kritizovat, ale nechce se pohádat?
- Co si odnášíte z této aktivity věnované nekonfliktnímu sdělování vlastních názorů?

Zdroj: Michal Dubec, o.s. Projekt Odyssea

J. Neuman

Dobrodružné hry a cvičení v přírodě

Soubor s téměř 200 náměty na nejrozličnější typy her představuje všestranný program pro pobyt v přírodě. Tradiční zásobu her učitelů a vedoucích obohatí kniha nejen o náměty na hry, ale především o nový způsob motivování hráčů a hodnocení her. Největším přínosem uvedených činností je důraz na spolupráci, vzájemný kontakt, důvěru a řešení problémů. Úvodní část pojednává o významu hry a dobrodružství ve výchově a při rozvoji osobnosti a vzájemných vztahů ve skupině. Seznamuje také s novými trendy, vysvětluje základní pravidla pro přípravu a vedení her i zásady bezpečnosti. Hlavní část knihy tvoří hry, které představují všestranný program pro pobyt v přírodě, mnohé z nich však lze hrát i v místnosti. Hry seznamovací, kontaktní, soutěživé, rozvíjející vzájemnou důvěru, orientované na řešení problémů, ekohry, dramatizace zážitků a závěrečné ceremoniály pomáhají z pobytu v přírodě vytěžit přínosné a nezapomenutelné zážitky.

brož., 328 s., 229 Kč

OBSAH

Cesta k dobrodružné výchově
 Příprava a vedení dobrodružných her
 Reflexe
 Seznamovací hry
 Zahřívací a kontaktní hry
 Hrátky a zábavné soutěžení
 Hry na rozvoj důvěry
 Iniciativní a týmové hry
 Hry na rozvoj komunikace a spolupráce
 Hry a cvičení v přírodě
 Ekohry
 Závěrečné hry a ceremoniály

Mgr. Michal Dubec

**POZNÁVÁME, URČUJEME A DODRŽUJEME
ZÁKLADNÍ PRAVIDLA CHOVÁNÍ
VE TŘÍDĚ A VE ŠKOLE**

© Projekt Odyssea, 2007
www.odyssea.cz

ISBN 978-80-87145-15-9